

BĒRNU TIESĪBU KOMITEJA
Četrdesmit ceturtnā sesija
Ženēvā, no 2007. gada 15. janvāra līdz 2. februārim

VISPĀRĒJAIS KOMENTĀRS Nr. 10 (2007)

Bērnu tiesības nepilngadīgo tiesvedības sistēmā

I. Ievads

1. Ziņojumos, kurus dalībvalstis iesniedz Bērnu tiesību komitejai (turpmāk tekstā – Komiteja), tās bieži vien lielu uzmanību pievērš to bērnu tiesībām, par kuriem tiek apgalvots, ka viņi ir pārkāpuši krimināltiesību aktus, vai kuri ir apsūdzēti par šādu aktu pārkāpšanu, vai attiecībā uz kuriem ir atzīts, ka viņi ir šādus aktus pārkāpuši, – šādus bērnus dēvē arī par „bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu”. Komitejas norādījumos par periodisko ziņojumu sniegšanu ir paredzēts, ka dalībvalstīm, sniedzot informāciju, galvenā uzmanība ir jāvelta tam, kā tiek īstenoti Konvencijas par bērnu tiesībām (turpmāk tekstā – KBT) 37. un 40. pants. Komiteja atzinīgi vērtē daudzos centienus izveidot tādu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanas kārtību, kura atbilstu KBT. Taču ir arī skaidrs, ka daudzām dalībvalstīm līdz pilnīgai atbilstībai KBT vēl ir ejams ļoti tāls ceļš, piemēram, tādās jomās kā procesuālās tiesības, noteiktu pasākumu izstrāde un īstenošana, lai bez tiesas procedūras izmantošanas risinātu jautājumus, kuri saistīti ar bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu, un brīvības atņemšanas kā galējā līdzekļa izmantošana.

2. Komiteja ir satraukta arī par to, ka trūkst informācijas par pasākumiem, kurus dalībvalstis veikušas, lai nepieļautu, ka bērni nonāk konfliktā ar likumu. Iespējams, ka tas tā ir tāpēc, ka nepilngadīgo tiesvedības sistēmas jomā nav vispusīgas stratēģijas. Tas var būt izskaidrojums arī tam, kāpēc daudzas dalībvalstis sniedz tikai (ļoti) trūcīgus statistikas datus par to, kas tiek darīts attiecībā uz bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu.

Pieredze, kas gūta, izskatot dalībvalstu sasniegtos rezultātus nepilngadīgo tiesvedības sistēmas jomā, ir galvenais šī vispārējā komentāra izstrādāšanas iemesls, un Komiteja ar to vēlas dalībvalstīm sniegt sīkākus norādījumus un ieteikumus attiecībā uz to centieniem izveidot tādu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanas kārtību, kura atbilstu KBT. Šāda nepilngadīgo tiesvedības sistēma, kurai cita starpā būtu jāveicina tādu alternatīvu pasākumu izmantošana kā novirzīšanas un kaitējuma novēršanas tiesiskie pasākumi, dalībvalstīm sniegs iespējas efektīvi risināt jautājumus, kas saistīti ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, tā lai ievērotu ne vien šo bērnu intereses, bet arī visas sabiedrības īstermiņa un ilgtermiņa intereses.

II. Šī vispārējā komentāra mērķi

3. Vispirms Komiteja vēlas uzsvērt to, ka KBT uzliek dalībvalstīm pienākumu izveidot un ieviest vispusīgu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas stratēģiju. Šī vispusīgā pieeja nedrīkst

---

attiekties tikai uz to īpašo noteikumu īstenošanu, kuri paredzēti KBT 37. un 40. pantā, bet ir jāņem vērā arī vispārējie principi, kas paredzēti KBT 2., 3., 6. un 12. pantā, un visi pārējie atbilstošie KBT panti, piemēram, 4. un 39. pants. Tādējādi šī vispārējā komentāra mērķi ir šādi:

- veicināt to, lai dalībvalstis izstrādātu un ieviestu vispusīgu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politiku ar mērķi novērst nepilngadīgo noziedzību un risināt ar to saistītos jautājumus, pamatojoties uz KBT un saskaņā ar to, un lai tās šajā sakarībā izmantotu konsultācijas un atbalstu, ko sniedz Nepilngadīgo tiesvedības sistēmas starpaģentūru padome, kurā ir pārstāvji no Augstā cilvēktiesību pārstāvja biroja, UNICEF, ANO Narkotiku un noziedzības biroja un NVO un kura izveidota ar Ekonomikas un sociālās padomes Rezolūciju Nr. 1997/30;
- sniegt dalībvalstīm norādījumus un ieteikumus attiecībā uz šīs vispusīgās nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikas saturu, īpašu uzmanību pievēršot nepilngadīgo noziedzības novēršanai, tādu alternatīvu pasākumu ieviešanai, kas ļauj ar nepilngadīgo noziedzību saistītos jautājumus risināt, neizmantojot tiesas procedūras, un visu pārējo KBT 37. un 40. panta noteikumu interpretācijai un īstenošanai;
- veicināt to, lai valsts un vispusīgajā nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikā iekļautu arī citus starptautiskos standartus, jo īpaši Apvienoto Nāciju Organizācijas Minimālos standartnoteikumus nepilngadīgo tiesvedības sistēmas pārvaldībai (Pekinas noteikumi), Apvienoto Nāciju Organizācijas Noteikumus par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā (Havannas noteikumi) un Apvienoto Nāciju Organizācijas Vadlīnijas par nepilngadīgo noziedzības novēršanu (Rijādas vadlīnijas).

III. Nepilngadīgo tiesvedības sistēma; vispusīgas politikas galvenie principi

4. Pirms KBT prasību sīkākas izskatīšanas Komiteja vispirms minēs vispusīgas nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikas galvenos principus. Administrējot nepilngadīgo tiesvedības sistēmu, dalībvalstīm ir sistemātiski jāpiemēro vispārējie principi, kas iekļauti KBT 2., 3., 6. un 12. pantā, kā arī nepilngadīgo tiesvedības sistēmas pamatprincipi, kas noteikti KBT 37. un 40. pantā.

4.a Diskriminācijas aizliegums (2. pants). Dalībvalstīm ir jāveic visi pasākumi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka pret visiem bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu, ir vienāda attieksme. Īpaša uzmanība jāpievērš *de facto* diskriminācijai un atšķirībām, kas var rasties konsekvantas politikas trūkuma dēļ un var skart neaizsargātas bērnu grupas, piemēram, ielas bērnus, bērnus, kas pieder rasu, etniskajām, reliģiskajām un valodas minoritātēm, pamatiedzīvotāju bērnus, meitenes, bērnus ar invaliditāti un bērnus, kas atkārtoti nonākuši konfliktā ar likumu (recidīvistus). Šajā ziņā ir svarīgi nodrošināt visu nepilngadīgo tiesvedības sistēmā iesaistīto speciālistu apmācību (sk. 33. punktu), kā arī pieņemt noteikumus, normas un protokolus, kas veicina vienādu attieksmi pret bērniem likumpārkāpējiem un nodrošina tiesiskās aizsardzības līdzekļus un kompensācijas.

Turklāt daudzi bērni, kas nonākuši konfliktā ar likumu, kļūst par diskriminācijas upuriem, piemēram, tad, kad viņi mēģina iegūt izglītību vai kad viņiem nav pieejams darba tirgus. Ir jāveic pasākumi, lai šādu diskrimināciju novērstu, cita starpā attiecīgi atbalstot (bijušo) bērnu likumpārkāpēju centienus reintegrēties sabiedrībā un viņiem palīdzot, un lai rīkotu sabiedriskus pasākumus, kuros tiktu uzsvērtas šo bērnu tiesības uzņemties konstruktīvu lomu sabiedrībā (KBT 40. panta 1. punkts). Ļoti bieži kriminālkodeksos ir noteikumi, kuros par noziegumu ir atzītas bērnu uzvedības problēmas, piemēram, klaiņošana, bēguļošana no skolas, bēgšana no mājām un cita veida rīcība, kas bieži vien ir psiholoģisku vai

---

sociālekonomisku problēmu izpausme. Īpašas bažas rada tas, ka par šādu noteikumu upuriem bieži kļūst meitenes un ielas bērni. Ja šāda veida rīcību (to dēvē arī par „statusa noziegumiem”) pieļauj pieaugušie, tad to neuzskata par noziegumu. Komiteja iesaka dalībvalstīm atcelt noteikumus par statusa noziegumiem, lai pret bērniem un pieaugušajiem likumā nodrošinātu vienādu attieksmi. Šajā sakarībā Komiteja atsaucas arī uz 56. pantu Apvienoto Nāciju Organizācijas Vadlīnijās par nepilngadīgo noziedzības novēršanu (Rijādas vadlīnijas): „Lai novērstu jaunu cilvēku turpmāku publisku apkaunošanu, vajāšanu un kriminalizēšanu, ir jāpieņem tiesību akti, kas nodrošinātu to, ka jebkāda veida rīcību, ko neuzskata par noziegumu un par ko nesoda, ja to pastrādājis pieaugušais, neuzskatītu par noziegumu un par to nesodītu arī tad, ja to pastrādājis jauns cilvēks.”

Turklāt jautājumi, kas saistīti ar tāda veida uzvedību kā klaiņošana, klīšana pa ielām un bēgšana no mājām, ir jārisina, īstenojot bērnu aizsardzības pasākumus, tostarp sniedzot efektīvu atbalstu vecākiem un/vai citām personām, kas ir atbildīgas par konkrēto bērnu aprūpi, un veicot pasākumus, kas attiecas uz šādas uzvedības pamatcēloņiem.

4.b Bērna intereses (3. pants). Visos lēmumos, kurus pieņem saistībā ar nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanu, pirmkārt jāņem vērā bērna intereses. Bērni atšķiras no pieaugušajiem fiziskās un psiholoģiskās attīstības ziņā, kā arī atšķiras bērnu un pieaugušo emocionālās un izglītības vajadzības. Šīs atšķirības nosaka to, kāpēc ar likumu konfliktā nonākušo bērnu vainas pakāpe ir mazāka. Šīs un citas atšķirības nosaka to, kāpēc ir vajadzīga atsevišķa nepilngadīgo tiesvedības sistēma un kāpēc pret bērniem jāizturas ar citādu attieksmi. Bērna interešu aizsardzība nozīmē, piemēram, to, ka kriminālās tiesvedības tradicionālajiem mērķiem (represijas/atmaksa) ir otršķirīga nozīme, salīdzinot ar rehabilitācijas un kaitējuma novēršanas tiesisko pasākumu mērķiem, kas jāīsteno, risinot ar bērniem likumpārkāpējiem saistītus jautājumus. To var paveikt, vienlaikus gādājot par efektīvu sabiedriskās drošības sistēmu.

4.c Tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību (6. pants). Dalībvalstīm šīs katra bērna pamattiesības ir jāņem vērā, izstrādājot efektīvu valsts politiku un programmu nepilngadīgo noziedzības novēršanai, jo ir pilnīgi skaidrs, ka noziedzība (ļoti) negatīvi ietekmē bērna attīstību. Turklāt, lai nodrošinātu šīs pamattiesības, ir jāpieņem tāda politika, kas ar nepilngadīgo noziedzību saistītos jautājumus risinātu veidā, kurš atbalstītu bērna attīstību. KBT 37. panta a) apakšpunktā ir skaidri noteikts, ka nāves sods un mūža ieslodzījums bez tiesībām uz sprieduma pārskatīšanu ir aizliegts (sk. 27.–28. punktu). Brīvības atņemšana (ļoti) negatīvi ietekmē bērna harmonisku attīstību, un tā rada nopietnus šķēršļus bērna reintegrācijai sabiedrībā. Šajā saistībā KBT 37. panta b) punktā ir skaidri noteikts, ka brīvības atņemšana, tostarp apcietināšana, aizturēšana vai ieslodzīšana, ir jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku attiecīgo periodu, lai tādējādi tiktu pilnībā ievērotas un nodrošinātas bērna tiesības uz attīstību (sk. 29. punktu).¹

4.d Tiesības tikt uzklautam (12. pants). Bērna tiesības brīvi paust savu uzskatus visos jautājumos, kas viņu skar, ir pilnībā jāievēro un jāīsteno ikvienā nepilngadīgo tiesvedības sistēmas procesa posmā (sk. 23. punkta c) apakšpunktu). Komiteja norāda, ka nepilngadīgo tiesvedības sistēmā iesaistīto bērnu paustajam viedoklim attiecībā uz uzlabojumu un reformu nodrošināšanu un tiesību ievērošanu ir arvien lielāka ietekme.

4.e Cieņa (40. panta 1. punkts). KBT paredz vairāku pamatprincipu kopumu attiecībā uz to, kādai attieksmei jābūt pret bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu:

---

¹ Jāņem vērā, ka tiesības, kuras KBT atzīst bērniem, kuriem ir atņemta brīvība, attiecas uz bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu, un uz bērniem, kas ievietoti attiecīgās iestādēs, lai tiktu aprūpēti, aizsargāti vai ārstēti, tostarp garīgās veselības, izglītības, narkomānu ārstēšanas, bērnu aizsardzības un migrācijas iestādēs.

- Attieksme, kas atbilst bērna pašcieņai un savas vērtības apziņai. Šis princips atspoguļo cilvēktiesību pamatprincipu, kas noteikts Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 1. pantā un kas paredz, ka visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi savā cieņā un tiesībās. Cilvēkiem piemītošās tiesības uz cieņu un pašcieņu, kas skaidri minētas KBT preambulā, ir jāievēro un jāaizsargā visā procesā, kurā ir iesaistīts bērns, – sākot no pirmās saskares ar tiesībsardzības iestādēm līdz pat visu to pasākumu īstenošanai, kuri attiecas uz konkrēto bērnu.
- Attieksme, kas veicina bērna cieņu pret cilvēktiesībām un citu personu pamatbrīvībām. Šis princips atbilst preambulā minētajam apsvērumam, ka bērni jāaudzina Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtos pasludināto ideālu garā. Tas nozīmē arī to, ka nepilngadīgo tiesvedības sistēmā attieksmei pret bērniem un viņu izglītošanai jābūt vērīgai uz cieņas radīšanu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām (sk. KBT 29. panta 1. punkta b) apakšpunktu un VK Nr. 1 par izglītības mērķiem). Ir skaidrs – lai varētu īstenot šo nepilngadīgo tiesvedības sistēmas principu, ir nepieciešama KBT 40. panta 2. punktā paredzēto taisnīgas tiesas garantiju pilnīga ievērošana un izpilde (sk. 23. punktu). Ja galvenās personas, kas iesaistītas nepilngadīgo tiesvedības sistēmā, piemēram, policisti, prokurori, tiesneši un probācijas dienestu amatpersonas, šīs garantijas pilnībā neievēro un neaizsargā, tad kā gan viņi var cerēt, ka bērns, redzot šādu sliktu piemēru, ievēros citu personu cilvēktiesības un pamatbrīvības?
- Tāda attieksme, kad tiek ņemts vērā bērna vecums un tiek veicināta bērna reintegrācija un tas, ka bērns sabiedrībā uzņemas konstruktīvu lomu. Šis princips ir jāpiemēro, jāievēro un jārespektē visā procesā, kurā tiek izskatīti ar konkrēto bērnu saistītie jautājumi, sākot no pirmās saskares ar tiesībsardzības iestādēm līdz pat visu to pasākumu īstenošanai, kuri attiecas uz konkrēto bērnu. Lai īstenotu šo principu, ir nepieciešams, lai visiem nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanā iesaistītajiem speciālistiem būtu zināšanas par bērnu attīstību, bērnu dinamisko un pastāvīgo augšanas procesu, par to, kas ir vajadzīgs bērnu labklājībai, un par biežāk sastopamajām pret bērnu vērstajām vardarbības formām.
- Lai tiktu ievērota bērna pašcieņa, ir jāaizliedz un jānovērš jebkāda vardarbības izpausme izturēšanās veidā pret bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu. Komitejas saņemtie ziņojumi liecina, ka vardarbība notiek visos nepilngadīgo tiesvedības sistēmas posmos, sākot no pirmās saskares ar policiju, pirmstiesas aizturēšanas laikā un turpmākajā laikā, kā arī citās iestādēs, kurās uzturas bērni, kuriem piespriesta brīvības atņemšana. Komiteja aicina dalībvalstis veikt efektīvus pasākumus, lai šo vardarbību novērstu un lai nodrošinātu to, ka personas, kas to pieļāvušas, tiek sauktas pie atbildības, un lai efektīvi īstenotu ieteikumus, kuri iekļauti ziņojumā, kas veltīts ANO pētījumam par vardarbību pret bērniem un kas ANO Ģenerālajai asamblejai tika sniegts 2006. gada oktobrī (A/61/299).

Komiteja atzīst, ka sabiedriskās drošības saglabāšana ir tiesu sistēmas likumīgs mērķis. Tomēr Komiteja uzskata, ka šo mērķi vislabāk var sasniegt tad, ja tiek pilnībā ievēroti un īstenoti nepilngadīgo tiesvedības sistēmas galvenie un vispārējie principi, kas noteikti KBT.

IV. Nepilngadīgo tiesvedības sistēma; vispusīgas politikas galvenie aspekti

Vispusīgai nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikai ir jāaptver šādi galvenie aspekti: nepilngadīgo noziedzības novēršana; iejaukšanās pasākumi bez tiesas procedūru izmantošanas un iejaukšanās pasākumi saistībā ar tiesas procedūrām; minimālais kriminālatbildības vecums

---

un nepilngadīgo tiesvedības sistēmas augšējā vecuma robeža; taisnīgas tiesas garantijas; brīvības atņemšana, tostarp pirmstiesas aizturēšana un ieslodzīšana pēc tiesas.

A. Nepilngadīgo noziedzības novēršana

5. Viens no vissvarīgākajiem KBT īstenošanas mērķiem ir veicināt bērna personības, talantu un garīgo un fizisko spēju pilnīgu un harmonisku attīstību (KBT preambula un 6. un 29. pants). Bērnam jābūt sagatavotam individuālai un atbildīgai dzīvei brīvā sabiedrībā (KBT preambula un 29. pants), kurā viņš var uzņemties konstruktīvu lomu attiecībā uz cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu (KBT 29. un 40. pants). Šajā ziņā vecākiem ir pienākums veidā, kas atbilst bērna spēju attīstības līmenim, sniegt bērnam atbilstošus norādījumus un padomus attiecībā uz Konvencijā paredzēto bērna tiesību īstenošanu. Ņemot vērā šos un citus KBT noteikumus, ir skaidrs, ka bērna interesēm neatbilst tas, ka viņš aug apstākļos, kuri var izraisīt palielinātu vai nopietnu risku tikt iesaistītam kriminālās darbībās. Ir jāveic dažādi pasākumi, lai pilnībā un vienlīdzīgi īstenotu tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni (KBT 27. pants), uz augstāko sasniedzamo veselības līmeni un veselības aprūpes pieejamības līmeni (KBT 24. pants), uz izglītību (KBT 28. un 29. pants), uz aizsardzību pret jebkādu fizisku vai psiholoģisku vardarbību, aizskārumiem vai ļaunprātībām (KBT 19. pants) un pret ekonomisko un seksuālo izmantošanu (KBT 32. un 34. pants) un uz citu atbilstošu bērnu aprūpes vai aizsardzības pakalpojumu pieejamību.

6. Kā jau minēts, nepilngadīgo tiesvedības sistēmai, kurā nav tādu pasākumu kopuma, kas vērsti uz nepilngadīgo noziedzības novēršanu, piemīt nopietni trūkumi. Dalībvalstīm savā vispusīgajā valsts nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikā ir pilnībā jāiekļauj Apvienoto Nāciju Organizācijas Vadlīnijas par nepilngadīgo noziedzības novēršanu (Rijādas vadlīnijas), ko Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja pieņēma 1990. gada 14. decembrī (Rezolūcija Nr. 45/112).

7. Komiteja pilnībā atbalsta Rijādas vadlīnijas un piekrīt tam, ka galvenā uzmanība jāveltī noziedzības novēršanas politikai, kas veicina visu bērnu sekmīgu sociālo integrāciju sabiedrībā, jo īpaši ar ģimenes, sabiedrības, vienaudžu grupu, skolu, profesionālās apmācības un darba sfēras, kā arī brīvprātīgo organizāciju palīdzību. Tas cita starpā nozīmē arī to, ka noziedzības novēršanas programmās uzmanība jāveltī atbalsta sniegšanai īpaši neaizsargātām ģimenēm, skolu iesaistīšanai pamatvērtību mācīšanā (iekļaujot informāciju par likumā paredzētajām bērnu un vecāku tiesībām un pienākumiem) un īpašu rūpju un uzmanības veltīšanai jauniem cilvēkiem no riska grupām. Šajā ziņā īpaša uzmanība ir jāveltī arī tiem bērniem, kas pamet skolu vai kā citādi nepabeidz savu mācību procesu. Ir ieteicams izmantot vienaudžu grupu atbalstu un vecāku ciešu iesaistīšanu. Dalībvalstīm ir jāizstrādā arī tādi pakalpojumi un programmas, kurās tiek iesaistīta sabiedrība un kurās tiek risināti jautājumi, kas saistīti ar bērnu īpašām vajadzībām, problēmām, rūpēm un interesēm, jo īpaši attiecībā uz tādiem bērniem, kas atkārtoti nonāk konfliktā ar likumu, un kuras sniedz atbilstošas konsultācijas un norādījumus šādu bērnu ģimenēm.

8. KBT 18. un 27. pantā ir atzīts tas, cik liela nozīme ir vecāku atbildībai par savu bērnu audzināšanu, taču KBT vienlaikus nosaka to, ka dalībvalstīm ir vecākiem (un citām personām, kas atbildīgas par konkrēto bērnu aprūpi) jāsniedz atbalsts, kas nepieciešams, lai viņi veiktu savus vecāku pienākumus.

Palīdzības pasākumiem jābūt vērstiem ne vien negatīvu situāciju novēršanu, bet arī uz vecāku sociālā potenciāla nostiprināšanu, turklāt – daudz vairāk. Ir daudz informācijas par noziedzības novēršanas programmām, kurās iesaista mājas un ģimeni, piemēram, vecāku apmācība, programmas, kuru mērķis ir veicināt vecāku un bērnu saskarsmi, un mājas apmeklējumu programmas, kuras var sākt izmantot no ļoti agrīna bērnu vecuma. Turklāt ir

---

pierādījies, ka bērnu izglītošana agrīnā vecumā ir saistīta ar zemāku vardarbības un noziedzības līmeni nākotnē. Sabiedrības līmenī pozitīvi rezultāti ir sasniegti ar tādām programmām kā „Sabiedrība, kurai rūp” – ar noziedzības novēršanas stratēģiju, kurā uzmanība tiek pievērsta noteiktiem riskiem.

9. Dalībvalstīm ir pilnībā jāveicina un jāatbalsta bērnu (saskaņā ar KBT 12. pantu) un vecāku, sabiedrības vadītāju un citu attiecīgo personu (piemēram, NVO, probācijas dienestu un sociālā darba pārstāvju) iesaistīšanos noziedzības novēršanas programmu izstrādē un īstenošanā. Šādas iesaistīšanās kvalitāte ir svarīgs šo programmu sekmīgas īstenošanas faktors.

Komiteja iesaka dalībvalstīm, kas cenšas izstrādāt efektīvu noziedzības novēršanas programmu, izmantot konsultācijas un atbalstu, ko sniedz Nepilngadīgo tiesvedības sistēmas starpagentūru padome.

B. Iejaukšanās pasākumi/Novirzīšana (sk. arī E daļu)

10. Lai risinātu jautājumus, kas saistīti ar bērniem, par kuriem tiek apgalvots, ka viņi ir pārkāpuši krimināltiesību aktus, vai kuri ir apsūdzēti par šādu aktu pārkāpšanu, vai attiecībā uz kuriem ir atzīts, ka viņi ir šādus aktus pārkāpuši, valsts institūcijas var izmantot divus iejaukšanās pasākumu veidus: pasākumi bez tiesas procedūru izmantošanas un pasākumi saistībā ar tiesas procedūrām. Komiteja dalībvalstīm atgādina, ka ir jārikojas ļoti uzmanīgi un jānodrošina tas, lai, piemērojot šos pasākumus, tiktu ievērotas un aizsargātas bērnu cilvēktiesības un juridiskās garantijas.

Bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu, tostarp bērniem recidīvistiem, ir tiesības uz tādu attieksmi, kas veicina bērna reintegrāciju sabiedrībā un to, ka bērns sabiedrībā uzņemas konstruktīvu lomu (KBT 40. panta 1. punkts). Bērna apcietināšanu, aizturēšanu vai ieslodzīšanu var izmantot tikai kā galējo līdzekli (KBT 37. panta b) punkts). Tāpēc kā vispusīgas nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikas daļa ir jāizstrādā un jāīsteno dažādi efektīvi pasākumi, lai nodrošinātu to, ka ar bērniem apietas tādā veidā, kas atbilst viņu labklājībai un ir saskaņā gan ar viņu apstākļiem, gan izdarītajiem pārkāpumiem. Jo īpaši jābūt pieejamiem tādiem dažādiem pasākumiem kā aprūpe, nolikums par uzraudzību un pārraudzību, konsultatīvie pakalpojumi, probācija, aprūpe audžuģimenē, izglītības un profesionālās apmācības programmas un citas alternatīvas, kas aizstāj aprūpi iestādēs (KBT 40. panta 4. punkts).

11. Iejaukšanās pasākumi bez tiesas procedūru izmantošanas

KBT 40. panta 3. punktā noteikts, ka attiecībā uz bērniem, par kuriem tiek apgalvots, ka viņi ir pārkāpuši krimināltiesību aktus, vai kuri ir apsūdzēti par šādu aktu pārkāpšanu, vai attiecībā uz kuriem ir atzīts, ka viņi ir šādus aktus pārkāpuši, dalībvalstis cenšas sekmēt pasākumus bez tiesas procedūru izmantošanas ikreiz, kad tas ir atbilstoši un ir vēlams. Tā kā lielākā daļa bērnu likumpārkāpēju veic tikai vieglus pārkāpumus, tad vispārpieņemtai praksei, ko var izmantot un kas jāizmanto lielākajā daļā gadījumu, jābūt saistītai ar dažādiem pasākumiem, kuri paredz bērnu „izņemšanu” no kriminālās/nepilngadīgo tiesvedības sistēmas un viņu nodošanu alternatīviem (sociālajiem) dienestiem (= novirzīšana).

12. Pēc Komitejas domām, dalībvalstu pienākums veicināt pasākumus bez tiesas procedūru izmantošanas attiecībā uz bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu, attiecas - bet katrā ziņā ne tikai - uz bērniem, kuru pārkāpumi ir viegli, piemēram, zādzības veikalā vai citi ar īpašumu saistīti pārkāpumi, un kuri nodarījuši ierobežotu kaitējumu, un uz bērniem, kas noziegumu izdarījuši pirmo reizi. Statistika daudzās dalībvalstīs liecina, ka liela daļa (un bieži vien vairākums) noziegumu, ko izdarījuši bērni, atbilst vienai no šīm kategorijām. Atbilstoši

---

KBT 40. panta 1. punktā izklāstītajiem principiem šādos gadījumos būtu jārikojas, neizmantojot krimināltiesību procedūras tiesā. Papildus tam, ka tiek novērsta publiska apkaunošana, šāda pieeja dod labus rezultātus gan attiecībā uz bērniem, gan sabiedriskās drošības interesēm, turklāt ir izrādījies, ka tā ir arī visrentablākā pieeja.

Dalībvalstīm vajadzētu nodrošināt to, lai pasākumi, kurus bez tiesas procedūru izmantošanas piemēro bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, kļūtu par šo valstu nepilngadīgo tiesvedības sistēmu daļu, kā arī nodrošināt to, ka, piemērojot šādus pasākumus, tiek pilnībā ievērotas un aizsargātas bērnu cilvēktiesības un juridiskās garantijas (KBT 40. panta 3. punkta b) apakšpunkts).

13. Lēmumi par to, kāda veida pasākumus veikt, lai jautājumus, kas saistīti ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, risinātu bez tiesas procedūru izmantošanas, un par šo pasākumu konkrēto saturu, kā arī nepieciešamo normatīvo un cita veidu pasākumu veikšana minēto pasākumu īstenošanai paliek dalībvalstu ziņā.

Tomēr, pamatojoties uz informāciju, kas sniegta ziņojumos no atsevišķām dalībvalstīm, ir skaidrs, ka ir izstrādātas dažādas programmas, kas paredz sabiedrības iesaistīšanos, tādas kā sabiedriskais dienests, pārraudzība un palīdzība, ko nodrošina, piemēram, sociālie darbinieki vai probācijas amatpersonas, ģimeņu konferences, un citi kaitējuma novēršanas tiesiskie pasākumi, tostarp zaudējumu atlīdzība un kompensācijas cietušajiem. Citas dalībvalstis varētu šo pieredzi izmantot. Attiecībā uz cilvēktiesību un juridisko garantiju ievērošanu Komiteja atsauca uz KBT 40. panta attiecīgajām daļām un uzsver šādus aspektus:

- novirzīšana (= pasākumi, lai jautājumus, kas saistīti ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, risinātu bez tiesas procedūru izmantošanas) jāizmanto tikai tad, kad ir pārliecinoši pierādījumi par to, ka bērns ir izdarījis iespējamo noziegumu, ka viņš labprātīgi atzīst savu vainu un ka nav izmantota nekāda iebaidīšana vai spiediens, lai panāktu atzīšanos, un, visbeidzot, ka šī atzīšanās pret viņu netiks izmantota jebkādā turpmākajā tiesvedībā;
- bērnam ir brīvi un labprātīgi rakstveidā jāpiekrīt novirzīšanas pasākumiem, un šīs piekrišanas pamatā jābūt atbilstoši un konkrētai informācijai par attiecīgo pasākumu veidu, saturu un ilgumu un par sekām, kas var rasties, atsakoties sadarboties vai turpināt vai pabeigt attiecīgo pasākumu izpildi; lai veicinātu vecāku iesaistīšanos, dalībvalstis var apsvērt iespēju pieprasīt arī vecāku piekrišanu, piemēram, jo īpaši tādos gadījumos, kad bērns vēl nav sasniedzis 16 gadu vecumu;
- likumā jābūt paredzētiem konkrētiem noteikumiem, kas noteiktu, kādos gadījumos novirzīšana ir iespējama, un policijas, prokuroru un/vai citu iestāžu pilnvarām pieņemt šajā sakarībā lēmumus jābūt reglamentētām un pārskatītām, it īpaši tādēļ, lai aizsargātu bērnus pret diskrimināciju;
- bērnam jābūt iespējai saņemt juridiskas vai cita veida atbilstošas konsultācijas par kompetento institūciju piedāvāto novirzīšanas pasākumu piemērotību un vēlamību un par iespējām šos pasākumus pārskatīt;
- kad bērns ir pabeidzis novirzīšanas procedūru, tad lieta ir pilnībā un galīgi jāslēdz. Lai gan konfidencialus dokumentus par veiktajiem novirzīšanas pasākumiem var saglabāt administratīviem mērķiem un saistībā ar pārbaudēm, tie nav jāuzskata par „krimināliem dokumentiem” un bērnu, kam iepriekš tikusi piemērota novirzīšanas procedūra, nedrīkst uzskatīt par iepriekš sodītu personu. Ja šāds atgadījums tiek jebkādā veidā reģistrēts, tad šīs informācijas pieejamību uz ierobežotu laikposmu, piemēram, ne ilgāk kā uz gadu, var paredzēt tikai un vienīgi kompetentajām

---

institūcijām, kas ir pilnvarotas risināt jautājumus, kuri saistīti ar bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu.

14. Iejaukšanās pasākumi saistībā ar tiesas procedūrām

Ja kompetentā institūcija (parasti prokurors) ierosina tiesas procedūras, tad ir jāpiemēro objektīvas un taisnīgas tiesas principi (sk. D daļu). Tajā pašā laikā nepilngadīgo tiesvedības sistēmai ir jānodrošina plašas iespējas, lai jautājumus, kas saistīti ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, varētu risināt, izmantojot sociālus un/vai izglītošanas pasākumus, un brīvības atņemšanas izmantošana, jo īpaši pirmstiesas aizturēšana, stingri jāierobežo, to piemērojot tikai kā galējo līdzekli. Tiesas procedūru lēmuma pieņemšanas stadijā brīvības atņemšana jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku attiecīgo periodu (KBT 37. panta b) punkts). Tas nozīmē, ka dalībvalstīs jābūt izveidotam probācijas dienestam ar labi apmācītiem darbiniekiem, lai varētu maksimāli un efektīvi izmantot tādas pasākumus kā nolikums par uzraudzību un pārraudzību, probācija, sabiedriskā pārraudzība vai dienas uzraudzības centri, kā arī iespējas agri pārtraukt brīvības atņemšanu.

15. Komiteja dalībvalstīm atgādina, ka saskaņā ar KBT 40. panta 1. punktu, lai nodrošinātu reintegrāciju, nedrīkst veikt nekādus pasākumus, kas var kavēt bērna pilnīgu līdzdalību sabiedrības dzīvē, piemēram, publisku apkaunošanu, sociālo izolēšanu vai negatīvas informācijas izplatīšanu par attiecīgo bērnu. Lai jautājumus, kas saistīti ar bērnu, kurš nonācis konfliktā ar likumu, risinātu tādā veidā, kas veicina reintegrāciju, ir nepieciešams, lai visi veiktie pasākumi sekmētu to, ka bērns kļūst par pilnvērtīgu un konstruktīvu sabiedrības locekli.

C. Vecums un bērni, kas nonākuši konfliktā ar likumu

16. Minimālais kriminālatbildības vecums (MKAV)

Dalībvalstu ziņojumi liecina, ka minimālais kriminālatbildības vecums ļoti atšķiras. Tas var būt diapazonā no ļoti zema vecuma līmeņa, proti, no 7 vai 8 gadiem, līdz augstam vecuma līmenim, 14 vai 16 gadiem, kas ir vērtējams atzinīgi. Samērā daudzās dalībvalstīs tiek izmantoti divi minimālie kriminālatbildības vecumi. Bērni, kas nonākuši konfliktā ar likumu un kas nozieguma izdarīšanas brīdī ir sasnieguši zemāko minimālā vecuma līmeni, bet nav sasnieguši augstāko minimālā vecuma līmeni, tiek uzskatīti par saucamiem pie kriminālatbildības tikai tad, ja viņiem šajā ziņā ir nepieciešamā brieduma pakāpe. Šīs brieduma pakāpes noteikšana ir atstāta tiesas/tiesneša ziņā, bieži vien neparedzot prasību iesaistīt psihologu, un tādējādi smagu noziegumu gadījumā praksē parasti tiek izmantots zemākais minimālais vecums. Divu minimālo vecumu sistēma bieži vien rada noteiktas neskaidrības, turklāt daudz kas tiek atstāts tiesas/tiesneša ziņā, un tas var kļūt par pamatu diskriminējošai rīcībai.

Nemot vērā šo minimālā kriminālatbildības vecuma plašo diapazonu, Komiteja uzskata, ka ir nepieciešams dalībvalstīm sniegt skaidrus norādījumus un ieteikumus attiecībā uz minimālo kriminālatbildības vecumu.

KBT 40. panta 3. punktā noteikts, ka dalībvalstīm jācenšas cita starpā (sk. a) apakšpunktu) noteikt minimālo vecumu, līdz kura sasniegšanai bērni tiek uzskatīti par tādiem, kas nespēj pārkāpt krimināltiesību aktus, bet šajā ziņā tajā nav minēts konkrēts minimālais vecums.

Komiteja šajā punktā noteikto saprot tā, ka dalībvalstīm ir pienākums noteikt minimālo kriminālatbildības vecumu (MKAV). Minimālais vecums nozīmē, ka:

- bērnu, kas izdarījis noziegumu, bet nav sasniedzis šo minimālo vecumu, nevar saukt pie atbildības saskaņā ar krimināltiesību procedūru. Pat (ļoti) mazi bērni spēj pārkāpt krimināltiesību aktus, bet, ja viņi izdara noziegumu pirms MKAV sasniegšanas, tad neatspēkojams pieņēmums ir tāds, ka viņus nevar oficiāli apsūdzēt un saukt pie

-
- atbildības saskaņā ar krimināltiesību procedūru. Šādiem bērniem var piemērot īpašus aizsardzības pasākumus, ja tie atbilstoši viņu interesēm ir nepieciešami;
- bērnus, kas nozieguma izdarīšanas (vai krimināltiesību aktu pārkāpuma) brīdī ir sasnieguši MKAV, bet ir jaunāki par 18 gadiem (sk. 19.–21. punktu), var oficiāli apsūdzēt un saukt pie atbildības saskaņā ar krimināltiesību procedūrām. Taču šīm procedūrām, tostarp galīgajiem lēmumiem, ir pilnībā jāatbilst KBT principiem un noteikumiem, kas izskatīti šajā vispārējā komentārā.

Pekinas noteikumos (4. noteikumā) ir ieteikts par šo MKAV sākumu nenoteikt pārāk agrīnu vecumu, paturot prātā emocionālo, garīgo un intelektuālo briedumu. Ievērojot šo noteikumu, Komiteja ir ieteikusi dalībvalstīm nenoteikt pārāk zemu MKAV un paaugstināt pastāvošo zemo MKAV līdz starptautiski pieņemamam līmenim. No šiem ieteikumiem var secināt, ka tādu minimālo kriminālatbildības vecumu, kas ir zem 12 gadu vecuma, Komiteja uzskata par starptautiski nepieņemamu. Dalībvalstīm tiek ieteikts paaugstināt savu zemāko MKAV līdz 12 gadu vecumam, kam ir jābūt absolūtajam minimālajam vecumam, un turpināt to paaugstināt līdz augstākam vecuma līmenim.

17. Vienlaikus Komiteja aicina dalībvalstis nepazemināt savu MKAV līdz 12 gadu vecumam. Augstāks MKAV, piemēram, 14 vai 16 gadi, veicina tādas nepilngadīgo tiesvedības sistēmas izveidi, kurā saskaņā ar KBT 40. panta 3. punkta b) apakšpunktu jautājumi, kas saistīti ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, tiek risināti, neizmantojot tiesas procedūras un nodrošinot to, ka tiek pilnībā ievērotas bērna cilvēktiesības un juridiskās garantijas. Šajā saistībā dalībvalstīm, iesniedzot ziņojumus, Komiteja būtu pietiekami sīki jāinformē par to, kas tiek darīts ar bērniem, kuri nav sasnieguši šo valstu tiesību aktos noteikto MKAV, kad tiek atzīts, ka viņi pārkāpuši krimināltiesību aktus, vai kad par viņiem tas tiek apgalvots, vai kad viņus par to apsūdz, un par to, kāda veida juridiskās garantijas ir paredzētas, lai pret viņiem nodrošinātu objektīvu un taisnīgu attieksmi tāpat kā pret bērniem, kuri ir sasnieguši MKAV.

18. Komiteja vēlas paust savas bažas par praksi, kad attiecībā uz MKAV tiek pieļauti izņēmumi, atļaujot izmantot minimālo kriminālatbildības vecumu gadījumos, kuros bērnu, piemēram, apsūdz par smaga nozieguma izdarīšanu vai bērnu uzskata par pietiekami nobriedušu, lai varētu saukt pie kriminālatbildības. Komiteja stingri iesaka dalībvalstīm noteikt tādu MKAV, kas nepieļauj izņēmuma kārtā izmantot jaunāku vecumu.

19. Ja par vecumu nav pierādījumu vai ja nevar noteikt, vai bērns ir sasniedzis MKAV vai nav, tad bērnu nedrīkst saukt pie kriminālatbildības (sk. 22. punktu).

20. Augšējā vecuma robeža nepilngadīgo tiesvedības sistēmā
Komiteja vērš dalībvalstu uzmanību arī uz augšējo vecuma robežu attiecībā uz nepilngadīgo tiesvedības sistēmas noteikumu piemērošanu. Šie īpašie nepilngadīgo tiesvedības sistēmas noteikumi – gan īpašu procesuālo noteikumu ziņā, gan novirzīšanas un citu īpašu pasākumu ziņā – no attiecīgajā valstī noteiktā MKAV ir jāpiemēro visiem bērniem, kuri iespējamā nozieguma (vai saskaņā ar krimināltiesību aktiem sodāma nodarījuma) izdarīšanas laikā nav sasnieguši 18 gadu vecumu.

21. Komiteja vēlas dalībvalstīm atgādināt, ka tās ir atzinušas tiesības, kādas ir ikvienam bērnam, par kuru tiek apgalvots, ka viņš ir pārkāpis krimināltiesību aktus, vai kurš ir apsūdzēts par šādu aktu pārkāpšanu, vai attiecībā uz kuru ir atzīts, ka viņš ir šādus aktus pārkāpis, proti, tiesības, ka pret šo bērnu izturas saskaņā ar KBT 40. panta noteikumiem. Tas nozīmē, ka ikvienai personai, kas iespējamā nozieguma izdarīšanas laikā nav sasniegusi 18 gadu vecumu, jāpiemēro nepilngadīgo tiesvedības sistēmas noteikumi. Komiteja tāpēc iesaka dalībvalstīm, kas savus nepilngadīgo tiesvedības sistēmas noteikumus

---

piemēro tikai bērniem līdz 16 gadu vecumam (vai jaunākiem) vai kas izņēmuma kārtā atļauj 16 vai 17 gadus veciem bērniem piemērot tos pašus tiesību aktus, ko piemēro pieaugušiem noziedzniekiem, mainīt savus likumus, lai nodrošinātu, ka šo valstu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas noteikumi tiek bez diskriminācijas pilnībā piemēroti visām personām, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu.

Komiteja atzinīgi novērtē to, ka dažas dalībvalstis ļauj nepilngadīgo tiesvedības sistēmas normas un noteikumus piemērot personām, kas ir sasniegušas 18 gadu vecumu, parasti – līdz 21 gada vecumam, vai nu kā vispārēju normu, vai izņēmumu.

22. Visbeidzot, Komiteja vēlas uzsvērt to, ka vecuma ierobežojumu izmantošana tādā vai citā veidā, kas ir ikvienas dalībvalsts ziņā, prasa, lai pilnībā tiktu īstenots KBT 7. pants, kas cita starpā nosaka to, ka ikviens bērns jāreģistrē tūlīt pēc dzimšanas. Bērns, kura dzimšanas datumu nevar pierādīt, ir ārkārtīgi neaizsargāts pret visa veida ļaunprātībām un netaisnību attiecībā uz ģimeni, nodarbošanos, izglītību un darbu un it īpaši nepilngadīgo tiesvedības sistēmā. Ikvienam bērnam ir bez maksas jāizsniedz dzimšanas apliecība ikreiz, kad viņam ir jāpierāda savs vecums. Ja nav pierādījuma par vecumu, tad bērnam ir tiesības uz uzticamu medicīnisko vai sociālo pārbaudi, kas var noteikt viņa vecumu, un pretrunu vai pretrunīgu pierādījumu gadījumā bērnam ir tiesības uz to, ka šaubas tiek iztulkotas viņam par labu.

D. Taisnīgas tiesas garantija

23. KBT 40. panta 2. punktā ir iekļauts svarīgs tādu tiesību un garantiju saraksts, kas visas paredzētas, lai ikvienam bērnam, par kuru apgalvo, ka viņš ir pārkāpis krimināltiesību aktus, vai kurš apsūdzēts par šādu aktu pārkāpumu, nodrošinātu taisnīgu attieksmi un tiesu. Lielākā daļa no šīm garantijām ir atrodamas arī 14. Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (SPPPT), ko PPPT komiteja izstrādāja un komentēja savā Vispārējā komentārā Nr. 13 (1984), kurš pašlaik tiek pārskatīts. Tomēr šo garantiju īstenošanai attiecībā uz bērniem ir daži īpaši aspekti, kas tiks izklāstīti šajā sadaļā. Pirms tam Komiteja vēlas uzsvērt, ka galvenais šo tiesību vai garantiju pareizas un efektīvas īstenošanas nosacījums ir atkarīgs no nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanā iesaistīto personu kvalifikācijas. Šo speciālistu, piemēram, policistu, prokuroru, bērnu juridisko vai citu pārstāvju, tiesnešu, probācijas amatpersonu, sociālo darbinieku u. c., apmācībai ir izšķiroša nozīme, un tā jāīsteno sistemātiski un pastāvīgi. Šiem speciālistiem ir jābūt labi informētiem par bērnu un jo īpaši pusaudžu fizisko, garīgo, intelektuālo un sociālo attīstību un par tādu vismazāk aizsargāto bērnu īpašajām vajadzībām kā bērni ar invaliditāti, pārvietoti bērni, ielas bērni, bēgļi un patvēruma meklētāju bērni un bērni, kas pieder rasu, etniskajām, reliģiskajām, valodas vai citām minoritātēm (sk. 4. punkta a) apakšpunktu). Tā kā nepilngadīgo tiesvedības sistēmā ir viegli atstāt novārtā meitenes, jo tās ir tikai ļoti neliela grupa, tad īpaša uzmanība ir jāvelta meiteņu īpašajām vajadzībām, piemēram, attiecībā uz iepriekšēju ļaunprātīgu izmantošanu un ar veselības aprūpi saistītajām īpašām vajadzībām. Speciālistiem un darbiniekiem visos apstākļos ir jārīkojas veidā, kas atbilst bērna pašcieņai un pašvērtības izjūtai, kas veicina bērna cieņu pret citu personu cilvēktiesībām un pamatbrīvībām un kas sekmē bērna reintegrāciju un to, ka viņš sabiedrībā uzņemas konstruktīvu lomu (KBT 40. panta 1. punkts). Visas KBT 40. panta 2. punktā atzītās garantijas, kas šeit tiks aplūkotas, ir minimālie standarti, kas nozīmē to, ka dalībvalstis var un ka tām ir jācenšas noteikt un ievērot augstākus standartus, piemēram, tādās jomās kā juridiskā palīdzība un bērna un viņa vecāku iesaistīšana tiesas procedūrās.

23.a Noteikumu ar atpakaļejošu spēku nepieļaujamība (40. panta 2. punkta a) apakšpunkts.

KBT 40. panta 2. punkta a) apakšpunkts apstiprina: noteikums par to, ka nevienu nedrīkst atzīt par vainīgu jebkāda kriminālnoziedzuma izdarīšanā tādās rīcības vai bezdarbības dēļ, kas

---

attiecīgajā laikā nav bijusi uzskatāma par kriminālnoziedzumu saskaņā ar valsts vai starptautiskajiem tiesību aktiem, attiecas arī uz bērniem (sk. arī SPPPT 15. pantu). Tas nozīmē, ka nevienu bērnu nedrīkst apsūdzēt vai notiesāt saskaņā ar krimināltiesību aktiem par rīcību vai bezdarbību, kas attiecīgajā laikā nav bijusi aizliegta ar valsts vai starptautiskajiem tiesību aktiem. Ņemot vērā to, ka daudzas dalībvalstis pēdējā laikā ir pastiprinājušas un/vai paplašinājušas savus krimināltiesību aktu noteikumus, lai novērstu un apkarotu terorismu, Komiteja iesaka dalībvalstīm nodrošināt to, lai šīs izmaiņas neizraisītu bērnu sodīšanu ar atpakaļejošu spēku vai neparedzētu sodīšanu.

Komiteja turklāt vēlas dalībvalstīm atgādināt: SPPPT 15. pantā paredzētais noteikums, ka nedrīkst piemērot smagāku sodu par to, kas bija piemērojams laikā, kad tika izdarīts attiecīgais noziedzums, atbilstoši KBT 41. pantam ir jāpiemēro arī bērniem SPPPT dalībvalstīs. Nevienu bērnu nedrīkst sodīt ar smagāku sodu par to, kas bija piemērojams laikā, kad viņš izdarījis krimināltiesību aktu pārkāpumu. Taču, ja likuma izmaiņas, kas notikušas pēc attiecīgā pārkāpuma, paredz vieglāku sodu, tad šīs izmaiņas jāattiecina uz konkrēto bērnu.

23.b Nevainīguma prezumpcija (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta i) punkts).

Nevainīguma prezumpcijai ir izšķiroša nozīme attiecībā uz to bērnu cilvēktiesību aizsardzību, kas nonākuši konfliktā ar likumu. Tas nozīmē, ka pret bērnu izvirzītās(-o) apsūdzības(-u) pierādīšanas pienākums gulstas uz prokuroriem. Bērnām, par kuru apgalvo, ka viņš ir pārkāpis krimināltiesību aktus, vai kurš tiek apsūdzēts par šādu aktu pārkāpumu, ir tiesības uz to, ka visas šaubas iztulko viņam par labu, un viņu var atzīt par vainīgu tikai atbilstoši apsūdzībai, ja attiecīgā apsūdzība ir pierādīta tiktāl, ka nav nekādu pamatotu šaubu. Bērnām ir tiesības uz to, ka pret viņu izturas saskaņā ar šo prezumpciju, un visu valsts institūciju un citu iesaistīto personu pienākums ir atturēties no iepriekšēju vērtējumu paušanas par tiesas iznākumu.

Dalībvalstīm ir jāsniedz informācija par bērna attīstību, lai nodrošinātu to, ka šo nevainīguma prezumpciju ievēro praksē. Procesuālo darbību izpratnes trūkuma dēļ, brieduma trūkuma, baiļu vai citu iemeslu dēļ bērns var uzvesties aizdomīgi, bet institūcijas nedrīkst pieņemt, ka bērns ir vainīgs, ja vaina nav pierādīta tiktāl, ka nav nekādu pamatotu šaubu.

23.c Tiesības tikt uzklautam (12. pants).

KBT 12. panta 2. punktā noteikts, ka bērnam ir jānodod iespēja tikt uzklautam visās tiesas vai administratīvajās procedūrās, kas attiecas uz konkrēto bērnu, vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas struktūras starpniecību saskaņā ar valsts tiesību aktos paredzētajām procesuālajām normām.

Ir skaidrs, ka bērnam, par kuru apgalvo, ka viņš ir pārkāpis krimināltiesību aktus, vai kurš tiek apsūdzēts par šādu aktu pārkāpumu, tiesības tikt uzklautam ir svarīgs taisnīgas tiesas nosacījums. Ir arī skaidrs, ka bērnam ir tiesības tikt uzklautam tiešā veidā, nevis tikai ar pārstāvja vai attiecīgās struktūras starpniecību, ja tas ir viņa interesēs. Šīs bērna tiesības ir pilnībā jāievēro visās procesa stadijās, sākot no pirmstiesas stadijas, kad bērnam ir tiesības klusēt, kā arī jāievēro tiesības uz to, lai viņu uzklaut policija, prokurors un izmeklēšanas tiesnesis. Taču šīs tiesības attiecas arī uz lietas izskatīšanas un lēmuma pieņemšanas stadiju, kā arī uz noteikto pasākumu izpildes stadiju.

Citiem vārdiem, bērnam jānodod iespēja brīvi paust savu viedokli, un šis viedoklis ir pienācīgi jāņem vērā atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei (KBT 12. panta 1. punkts) visā nepilngadīgo tiesvedības procedūras laikā. Tas nozīmē: lai bērns varētu efektīvi piedalīties tiesvedībā, viņš ir jāinformē ne vien par apsūdzību (sk. 23. punkta e) apakšpunktu), bet arī par nepilngadīgo tiesvedības sistēmu kopumā un par iespējamajiem pasākumiem. Bērnām jānodod iespēja izteikt savu viedokli par (alternatīvajiem) pasākumiem, ko varētu noteikt, un īpašās vēlmes vai vēlēšanās, kuras viņam šajā ziņā varētu būt, ir pienācīgi jāņem vērā. Apgalvot, ka bērns ir saucams pie kriminālatbildības, nozīmē to, ka viņš ir kompetents un spēj efektīvi piedalīties tādu lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz vispiemērotāko atbildi uz apgalvojumiem par to, ka viņš ir izdarījis krimināltiesību aktu pārkāpumu (sk. 23. punkta d) apakšpunktu).

Pats par sevi skaidrs, ka atbildīgi ir iesaistītie tiesneši un ka viņi pieņem lēmumus. Taču, ja pret bērnu izturas kā pret pasīvu objektu, tad netiek atzītas viņa tiesības un netiek veicinātas, lai viņš efektīvi atbildētu par savu rīcību. Tas attiecas arī uz noteikto pasākumu izpildi. Pētījumi liecina, ka bērna aktīva iesaistīšanās šajā izpildē lielākoties sekmē pozitīva rezultāta sasniegšanu.

23.d Tiesības uz efektīvu līdzdalību tiesvedībā (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) punkts). Taisnīgas tiesas nodrošināšanai ir nepieciešams, lai bērns, par kuru apgalvo, ka viņš ir pārkāpis krimināltiesību aktus, vai kurš tiek apsūdzēts par šādu aktu pārkāpumu, varētu efektīvi piedalīties tiesas procesā, un viņam tāpēc ir jāsaprot apsūdzības un iespējamās sekas un sodi, lai sniegtu norādījumus juridiskajam pārstāvim, apstrīdētu lieciniekus, sniegtu informāciju par attiecīgajiem notikumiem un pieņemtu atbilstošus lēmumus par pierādījumiem, liecībām un pieņemamo(-ajiem) pasākumu(-iem). Pekinas noteikumu 14. pantā noteikts, ka tiesvedībai jānotiek izpratnes gaisotnē, lai bērns varētu piedalīties un brīvi izteikties. Tādēļ, ka jāņem vērā bērna vecums un brieduma pakāpe, var būt arī nepieciešams grozīt tiesas procedūras un praksi.

23.e Tūlītēja un tieša informēšana par apsūdzību(-ām) (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta ii) punkts). Katram bērnam, par kuru apgalvo, ka viņš ir pārkāpis krimināltiesību aktus, vai kurš apsūdzēts par šādu aktu pārkāpumu, ir tiesības uz to, ka viņu tūlīt un tiešā veidā informē par apsūdzībām, kas pret viņu izvirzītas. Tūlītēja un tieša informēšana nozīmē to, ka tas tiek darīts, tiklīdz iespējams, proti, tad, kad prokurors un tiesnesis pret bērnu ierosina sākotnējos procesuālos pasākumus. Taču arī tad, kad institūcijas nolemj lietu risināt bez tiesas procedūru izmantošanas, bērns ir jāinformē par apsūdzību(-ām), kas var pamatot šādu pieeju. Tā ir daļa no KBT 40. panta 3. punkta b) apakšpunktā noteiktās prasības, ka ir pilnībā jāievēro juridiskās garantijas.

Informācija bērnam jāsniedz valodā, kuru viņš saprot. Tas nozīmē to, ka informāciju var nākties sniegt svešvalodā, kā arī to, ka oficiālā juridiskā valoda, ko bieži izmanto krimināltiesiskās/nepilngadīgo tiesvedības apsūdzībās, ir „jāpārtulko” tādā formulējumā, ko bērns var saprast.

Ar to, ka bērnam tiek izsniegts oficiāls dokuments, nepietiek, un bieži var būt nepieciešams sniegt mutiskus paskaidrojumus. Institūcijas to nedrīkst atstāt vecāku vai likumīgo aizbildņu, vai bērna juridisko padomdevēju vai citu palīgu ziņā. Institūcijas (piemēram, policija, prokurors, tiesnesis) ir atbildīgas par to, lai tiktu nodrošināts, ka bērns saprot visas pret viņu izvirzītās apsūdzības.

Komiteja uzskata, ka šīs informācijas sniegšanu vecākiem vai likumīgajiem aizbildņiem nevar uzskatīt par alternatīvu šīs informācijas paziņošanai bērnam. Ir ļoti vēlams, lai gan bērns, gan vecāki vai likumīgie aizbildņi informāciju saņemtu tādā veidā, ka viņi var saprast apsūdzību(-as) un iespējamās sekas.

23.f Juridiskā un cita veida atbilstoša palīdzība (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta ii) punkts).

Bērns jānodrošina ar juridisko un cita veida atbilstošu palīdzību viņa aizstāvības sagatavošanā un iepazīstināšanā ar to. KBT nosaka to, ka bērnam ir jāsniedz palīdzība, kurai nav pilnīgi visos apstākļos jābūt juridiskai, bet ir jābūt atbilstošai. Tas, kādā veidā šī palīdzība tiek sniegta, ir dalībvalstu ziņā, taču tā ir jāsniedz bez maksas. Komiteja iesaka dalībvalstīm pēc iespējas nodrošināt atbilstošu juridisko palīdzību, ko sniedz profesionāli juridiskie padomdevēji, piemēram, juristi speciālisti vai profesionāli jurista palīgi. Ir iespējama arī cita veida atbilstoša palīdzība (piemēram, sociālo darbinieku), taču personām, kas to sniedz, vajadzīgas pietiekamas zināšanas un izpratne par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas procesa dažātajiem juridiskajiem aspektiem, un tām jābūt apmācītām strādāt ar bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu.

Kā noteikts SPPPT 14. panta 3. punkta b) apakšpunktā, bērnam un viņa palīgam jābūt pietiekami daudz laika un piemērotām telpām un līdzekļiem, lai sagatavotu bērna aizstāvību. Saziņai starp bērnu un viņa palīgu, rakstveidā vai mutiski, jānotiek tādos apstākļos, ka tiek pilnībā ievērota šādas saziņas konfidencialitāte saskaņā ar garantiju, kas paredzēta KBT 40. punkta 2. punkta b) apakšpunkta vii) punktā, un bērna tiesības uz aizsardzību pret viņa privātuma un korespondences aizskārumu (KBT 16. pants).

Vairākas dalībvalstis attiecībā uz šo garantiju (KBT 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta ii) punkts) ir izdarījušas atrunas, droši vien pieņemot, ka tā nosaka, ka ir jāsniedz tikai un vienīgi juridiskā palīdzība un ka tāpēc ir nepieciešams jurists. Tā tomēr nav, un šādas atrunas var un vajag atsaukt.

23.g Lēmumu pieņemšana bez kavēšanās un ar vecāku iesaistīšanu (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iii) punkts). Starptautiskā līmenī pastāv vienprātība par to, ka attiecībā uz bērniem, kas nonākuši konfliktā ar likumu, laikam starp nozieguma izdarīšanu un galīgo atbildi uz šo aktu jābūt pēc iespējas īsākam. Jo šis periods ilgāks, jo lielāka kļūst iespēja, ka šāda atbilde var zaudēt savu pozitīvo, pedagoģisko ietekmi, un jo vairāk bērns tiks publiski apkaunots.

Šajā saistībā Komiteja atsauca arī uz KBT 37. panta d) punktu, kurā noteikts, ka bērnam, kam ir atņemta brīvība, ir tiesības apstrīdēt viņam piemērotās brīvības atņemšanas likumīgumu un saņemt tūlītēju lēmumu par šādu rīcību.

Standarts „tūlīt” ir pat spēcīgāks – un tas ir pamatoti, ņemot vērā brīvības atņemšanas nopietnību, – par standartu „bez kavēšanās” (KBT 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iii) punkts), kurš ir spēcīgāks par „bez nepamatotas kavēšanās”, ko paredz SPPPT 14. panta 3. punkta c) apakšpunkts.

Komiteja iesaka dalībvalstīm noteikt un ieviest laika ierobežojumus laikposmam starp nozieguma izdarīšanu un policijas izmeklēšanas pabeigšanu, prokurora (vai kādas citas kompetentas struktūras) lēmumam izvirzīt pret bērnu apsūdzības un galīgā lēmuma pieņemšanai un ar to saistītajiem pasākumiem, kurus nosaka tiesa vai kāda cita kompetenta tiesas struktūra.

Šiem laika ierobežojumiem jābūt daudz īsākiem nekā tiem, kas noteikti pieaugušajiem. Taču tajā pašā laikā lēmumi bez kavēšanās jāpieņem tādā procesā, kurā tiek pilnībā ievērotas bērna cilvēktiesības un juridiskās garantijas.

Šajā procesā, kurā lēmumus pieņem bez kavēšanās, jābūt iesaistītam juridiskam vai cita veida atbilstošam palīgam. Šādu personu klātbūtne nevar būt paredzēta tikai lietas izskatīšanā tiesā vai citā tiesas struktūrā, bet tā attiecas arī uz visām pārējām procesa stadijām, sākot no bērna iztaujāšanas (nopratināšanas) policijā.

Arī vecākiem vai likumīgajiem aizbildņiem jāpiedalās tiesvedībā, jo viņi var bērnam sniegt psiholoģisko un emocionālo palīdzību. Vecāku klātbūtne nenozīmē to, ka vecāki var rīkoties kā bērna aizstāvji vai iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā.

Tomēr tiesnesis vai kompetentā institūcija var nolemt ierobežot vai nepieļaut vecāku klātbūtni tiesvedībā, ja to prasa bērns vai viņa juridiskais vai cita veida atbilstošs palīgs vai ja vecāku klātbūtne nav bērna interesēs (KBT 3. pants).

Komiteja iesaka dalībvalstīm likumā skaidri paredzēt iespējami lielāku vecāku vai likumīgo aizbildņu iesaistīšanu tiesvedībā, kas norit pret bērnu. Šo personu iesaistīšanai kopumā jāsekmē efektīva atbilde uz bērna izdarīto krimināltiesību aktu pārkāpumu.

Lai veicinātu vecāku iesaistīšanu, vecāki par bērna aizturēšanu ir jāinformē pēc iespējas drīzāk.

Tajā pašā laikā Komiteja pauž nožēlu par to, ka dažās valstīs pastāv tendence ieviest sodus vecākiem par viņu bērnu izdarītajiem noziegumiem. Civiltiesiskā atbildība par bērna rīcības radīto kaitējumu var dažos atsevišķos gadījumos būt piemērots līdzeklis, jo īpaši attiecībā uz mazākiem bērniem (piemēram, līdz 16 gadu vecumam). Taču kriminālsankciju piemērošana vecākiem, kuru bērni nonākuši konfliktā ar likumu, visdrīzāk neveicinās to, ka viņi kļūs par

---

aktīviem partneriem sava bērna sociālās reintegrācijas procesā.

23.h Tiesības netikt piespiestam liecināt pret sevi (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) punkts).

Saskaņā ar SPPPT 14. panta 3. punkta g) apakšpunktu KBT nosaka to, ka bērnu nedrīkst piespiest liecināt vai atzīties, vai atzīt vainu. Tas vispirms nepārprotami nozīmē to, ka spīdzināšana un nežēlīga, necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās, lai panāktu atzīšanos vai vainas atzīšanu, ir smags bērna tiesību pārkāpums (KBT 37. panta a) punkts) un ir pilnīgi nepieņemama. Šādā veidā panāktu atzīšanos vai vainas atzīšanu nevar izmantot par pierādījumu (CAT 15. pants).

Taču ir daudzi citi mazāk vardarbīgi veidi, kā bērnu piespiest atzīties vai liecināt pret sevi vai viņu ietekmēt, lai viņš šādi rīkotos. Termins „piespiest” ir jāinterpretē paplašināti un nav jāattiecinā tikai uz fiziska spēka izmantošanu vai citiem nepārprotamiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Bērna vecums, viņa attīstības pakāpe, noprotināšanas ilgums, izpratnes trūkums, bailes no nezināmām sekām vai pieminēta ieslodzītāšanas iespēja – tie visi var būt apstākļi, kuru ietekmē bērns var sniegt atzīšanos, kas nav patiesa. Tas var tā notikt vēl jo vairāk tad, ja tiek solīta tāda pretimnākšana kā „varēsi iet mājās, tiklīdz būsi izstāstījis visu patiesību” vai ja tiek solītas vieglākas sankcijas vai atbrīvošana.

Bērnā, kuru noprotina, jābūt pieejamam juridiskajam vai cita veida atbilstošam pārstāvim, un viņam jābūt iespējai pieprasīt, lai noprotināšanas laikā ir klāt arī viens no vecākiem vai abi vecāki. Jābūt neatkarīgai noprotināšanas metožu kontrolei, lai nodrošinātu to, ka liecības tiek sniegtas brīvprātīgi un bez piespiešanas, ņemot vērā visu apstākļu kopumu, un ka tās ir ticamas. Tiesai vai citai tiesas struktūrai, izskatot bērna atzīšanās vai vainas atzīšanas brīvprātīgumu un ticamību, jāņem vērā bērna vecums, aizturēšanas un noprotināšanas ilgums un juridisko vai cita veida padomdevēju, abu vecāku vai viena no vecākiem, vai bērna neatkarīgo pārstāvju klātbūtne.

Policijas un citām izmeklēšanas amatpersonām jābūt labi apmācītām, lai nepieļautu tādas noprotināšanas paņēmienus un praksi, kas var radīt piespiešanu vai neuzticamas atzīšanās vai liecības.

23.i Liecinieku klātbūtne un viņu liecību pārbaudīšana (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) punkts).

KBT 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) punktā minētā garantija uzsver to, ka nepilngadīgo tiesvedības administrēšanā ir jāievēro vienādu juridisko līdzekļu princips (tas ir, tai jānotiek aizstāvības un apsūdzības līdztiesības apstākļos). Frāze „pārbaudīt vai nodrošināt pārbaudīšanu” ir saistīta ar to, ka valstu juridiskajās sistēmās pastāv noteiktas atšķirības, piemēram, starp apsūdzības un izmeklēšanas tiesas procesiem. Pēdējā gadījumā apsūdzētais bieži vien drīkst pārbaudīt liecinieku liecības, lai gan viņš pats šīs tiesības izmanto reti un liecinieku liecību pārbaudīšanu atstāj jurista ziņā vai, ja apsūdzētais ir bērns, – kādai citai atbilstošai struktūrai. Taču ir svarīgi, lai jurists vai kāds cits pārstāvis informētu bērnu par iespēju pārbaudīt liecinieku liecības un lai bērns varētu šajā sakarībā paust savu viedokli, kas pienācīgi jāņem vērā atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

23.j Tiesības uz apelāciju (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta v) punkts).

Bērnā ir tiesības iesniegt apelāciju par lēmumu, ar kuru viņš ir atzīts par vainīgu viņam izvirzītajā(-ās) apsūdzībā(-ās), un par pasākumiem, kas noteikti saistībā ar šo notiesājošo spriedumu. Lēmums par šo apelāciju ir jāpieņem augstākai, kompetentai, neatkarīgai un objektīvai institūcijai vai tiesas struktūrai jeb, citiem vārdiem, struktūrai, kas atbilst tādiem pašiem standartiem un prasībām, kādām atbilst tā, kas lietu izskatījusi pirmajā instancē. Šī garantija ir līdzīga tai, kas paredzēta SPPPT 14. panta 5. punktā. Tiesības uz apelāciju neattiecas tikai uz vissmagākajiem noziegumiem vien.

Šķiet, ka tieši šī iemesla dēļ samērā daudzas dalībvalstis ir attiecībā uz šo noteikumu

---

izdarījušas atrunu, lai šīs bērna tiesības uz apelāciju attiecinātu tikai uz vissmagākajiem noziegumiem un/vai spriedumiem, kas paredz ieslodzīšanu. Komiteja SPPPT dalībvalstīm atgādina, ka līdzīgs noteikums ir paredzēts arī pakta 14. panta 5. punktā. Ņemot vērā KBT 41. pantu, tas nozīmē, ka šim pantam būtu katram notiesātajam bērnam jānodrošina tiesības uz apelāciju. Komiteja iesaka dalībvalstīm, kas attiecībā uz 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta v) punkta noteikumiem izdarījušas atrunu, to atsaukt.

23.k Tulka palīdzība bez maksas (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta vi) punkts).

Ja bērns nesaprot valodu, ko izmanto nepilngadīgo tiesvedības sistēmā, vai tajā nerunā, tad viņam ir tiesības uz bezmaksas tulka palīdzību. Šī palīdzība nevar attiekties tikai uz lietas izskatīšanu tiesā, bet tai ir jābūt pieejamai visās nepilngadīgo tiesvedības sistēmas procesa stadijās. Ir svarīgi arī tas, lai tulks būtu apmācīts darbam ar bērniem, jo tas, kā bērni izmanto un saprot savu dzimto valodu, var atšķirties no tā, kā to dara pieaugušie. Zināšanu un/vai pieredzes trūkums šajā jomā var traucēt bērnam pilnībā saprast izvirzītos jautājumus un var viņam liegt pilnībā izmantot tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīvu līdzdalību. Tas, ka šis nosacījums sākas ar vārdu „ja”, proti, „ja bērns nesaprot lietoto valodu vai tajā nerunā”, nozīmē to, ka tiem bērniem ar ārvalstu vai noteiktu etnisko izcelsmi, kuri papildus savai dzimtajai valodai saprot oficiālo valodu un tajā runā, nav jānodrošina bezmaksas tulka palīdzība.

Komiteja vēlas dalībvalstu uzmanību pievērst arī bērniem ar runas traucējumiem vai cita veida invaliditāti. Saskaņā ar 40. panta 2. punkta vi) apakšpunkta garu un atbilstīgi īpašajai aizsardzībai, kas bērniem ar invaliditāti paredzēta 23. pantā, Komiteja iesaka dalībvalstīm nodrošināt to, lai bērniem ar runas traucējumiem vai cita veida invaliditāti tiktu sniegta atbilstoša un efektīva palīdzība, ko nodrošinātu labi apmācīti speciālisti, piemēram, zīmju valodas jomā, gadījumā, ja šādi bērni ir iesaistīti nepilngadīgo tiesvedības procesā (šajā sakarībā sk. arī Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 9 par bērnu ar invaliditāti tiesībām, jo īpaši .... punktu, CRC/GC/9/2006).

23.l Pilnīga privātās dzīves respektēšana (16. pants un 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta vii) punkts).

Bērna tiesības uz to, ka visās tiesvedības stadijās tiek pilnībā respektēts viņa privātums, atspoguļo bērna tiesības uz privātuma aizsardzību, kas noteiktas KBT 16. pantā. Frāze „visās tiesvedības stadijās” ietver laiku no sākotnējās saskares ar tiesībaizsardzības iestādēm (piemēram, pieprasījums sniegt informāciju un identificēšana) līdz kompetento institūciju galīgajam lēmumam vai atbrīvošanai no uzraudzības, aizturēšanas vai brīvības atņemšanas. Tieši šajā konkrētajā kontekstā ir paredzēts, ka nedrīkst pieļaut nekādu kaitējumu, ko varētu izraisīt lieka publicitāte vai ierindošana konkrētā kategorijā. Nedrīkst publicēt nekādu informāciju, kas varētu ļaut identificēt bērnu, kurš izdarījis noziegumu, jo tas var izraisīt publisku apkaunošanu un ietekmēt viņa iespējas iegūt izglītību, darbu un mājokli vai būt drošībā. Tas nozīmē, ka valsts institūcijām jābūt ļoti atturīgām attiecībā uz paziņojumiem presei par noziegumiem, kurus it kā izdarījuši bērni, un tie jāsniedz tikai ārkārtējos izņēmuma gadījumos. Tām ir jāveic pasākumi, lai no šiem paziņojumiem presei nevarētu identificēt bērnus. Žurnālistiem, kuri pārkāpj šīs tiesības uz privātumu, kādas ir bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, jāpiemēro disciplināras un, ja vajadzīgs (piemēram, recidīvu gadījumā), krimināltiesiskas sankcijas.

Lai aizsargātu bērnu privātumu, lielākajā daļā dalībvalstu ir noteikums – kam dažreiz ir paredzēta izņēmumu iespēja -, ka tiesas vai cita veida sēdēm lietās saistībā ar bērniem, kuri apsūdzēti par krimināltiesību aktu pārkāpumiem, ir jānotiek aiz slēgtām durvīm. Šis noteikums ļauj piedalīties ekspertiem vai citiem speciālistiem, kas saņēmuši īpašu tiesas atļauju. Atklātām sēdēm nepilngadīgo tiesvedības sistēmā jābūt iespējamām tikai precīzi noteiktos gadījumos un pēc tiesas rakstiska lēmuma. Bērnam jābūt iespējai pret šādu lēmumu iesniegt apelāciju.

Komiteja iesaka visām dalībvalstīm ieviest noteikumu, ka tiesas vai cita veida sēdēm lietās saistībā ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, ir jānotiek aiz slēgtām durvīm. Izņēmumiem no šī noteikuma jābūt ļoti ierobežotiem un skaidri noteiktiem likumā. Spriedums jāpasludina atklātā tiesas sēdē tādā veidā, lai netiktu atklāta bērna identitāte. Lai nodrošinātu to, ka tiek respektētas tiesības uz privātumu (KBT 16. pants), visiem speciālistiem, kas iesaistīti tiesas vai kādas citas kompetentas institūcijas noteikto pasākumu izpildē, savā ārējā saziņā jāievēro konfidencialitāte attiecībā uz visu informāciju, kas varētu ļaut identificēt bērnu. Turklāt tiesības uz privātumu nozīmē arī to, ka reģistros esošā informācija par bērniem likumpārkāpējiem ir jāglabā stingrā slepenībā un ka tā nedrīkst būt pieejama trešām personām, izņemot tās, kas tiešā veidā iesaistītas konkrētās lietas izmeklēšanā, tiesvedībā un sankciju izpildē. Lai nepieļautu publisku apkaunošanu un/vai pāragrus spriedumus, reģistros esošo informāciju par bērniem likumpārkāpējiem nedrīkst izmantot pieaugušo tiesvedībā turpmākās lietās, kurās iesaistīts tas pats nozieguma izdarītājs (sk. Pekinas noteikumu 21.1. un 21.2. noteikumu), vai ar nolūku panākt stingrākus spriedumus nākotnē. Komiteja iesaka dalībvalstīm ieviest noteikumus, kas paredzētu, ka no kriminālreģistriem tiktu automātiski dzēsts noziegumu izdarījušā bērna vārds, tiklīdz viņš sasniedz 18 gadu vecumu, vai pēc bērna pieprasījuma dažu ierobežota skaita smagu noziegumu gadījumā, ja vajadzīgs, paredzot konkrētus nosacījumus (piemēram, divus gadus pēc pēdējās notiesāšanas nav izdarīts jauns noziegums).

E. Pasākumi (sk. arī B daļu)

24. Pirmstiesas alternatīvas. Lēmums ierosināt oficiālu kriminālprocesu nenozīmē to, ka šī procedūra katrā ziņā jānoslēdz ar oficiālu tiesas spriedumu bērnam.

Saskaņā ar B daļā aplūkotajiem apsvērumiem Komiteja vēlas uzsvērt to, ka kompetentajām institūcijām, kas lielākajā daļā dalībvalstu ir prokuratūra, ir pastāvīgi jāizskata iespējamās alternatīvas, ko var izmantot notiesāšanas vietā. Citiem vārdiem, ir jāturpina censties attiecīgo lietu atbilstoši atrisināt, piedāvājot tādus pasākumus, kādi minēti B daļā. Šie prokuratūras piedāvātie pasākumi to veida un ilguma dēļ bērnam var radīt lielākas prasības, tāpēc viņam var būt nepieciešama juridiskā vai cita veida atbilstoša palīdzība.

Šādu pasākumu veikšana bērnam jāpiedāvā kā veids, kādā apturēt oficiālo krimināltiesisko/nepilngadīgo tiesvedības procedūru, kuru tad, ja minētie pasākumi tiks izpildīti apmierinošā veidā, pilnībā izbeigs.

Šajā procesā, kurā prokuratūra piedāvā alternatīvas notiesāšanai tiesā, ir pilnībā jāievēro bērna cilvēktiesības un juridiskās garantijas. Šajā sakarībā Komiteja atsaucas uz 13. punktā izklāstītajiem ieteikumiem, kuri attiecas arī uz šo aspektu.

25. Nepilngadīgo tiesas/tiesneša noteiktie pasākumi Pēc objektīvas un taisnīgas tiesas, kurā pilnībā ievērots KBT 40. pants (sk. D daļu), jāpieņem lēmums par pasākumiem, kuri jāpiemēro bērnam, kas atzīts par vainīgu iespējamā(-o) nozieguma(-u) izdarīšanā. Likumos tiesai/tiesnesim vai citai kompetentai, neatkarīgai un objektīvai institūcijai vai tiesas struktūrai jābūt paredzētām dažādām iespējamām alternatīvām, kuras var izmantot institucionālās aprūpes un brīvības atņemšanas vietā un no kurām dažas ir minētas KBT 40. panta 4. punktā, lai nodrošinātu to, ka brīvības atņemšana tiek izmantota tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku attiecīgo periodu (KBT 37. panta b) punkts).

Komiteja vēlas uzsvērt to, ka pasākumiem, kurus piemēro par noziegumu, jāatbilst ne vien nozieguma apstākļiem un smagumam, bet arī bērna vecumam, viņa mazākajai vainas pakāpei, apstākļiem un vajadzībām, kā arī dažādām sabiedrības, jo īpaši ilgtermiņa, vajadzībām. Pieeja, kurā galvenais princips ir sodīšana, nav saderīga ar galvenajiem nepilngadīgo tiesvedības sistēmas principiem, kas izklāstīti KBT 40. panta 1. punktā (sk. 4. punktu). Komiteja atgādina, ka tādas sankcijas kā miesas sodi ir minēto principu pārkāpums, kā arī 37. panta pārkāpums, kurā ir aizliegti visi nežēlīgas, necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās

---

vai sodīšanas veidi (sk. arī Vispārējo komentāru Nr. 8 (2006) par bērna tiesībām uz aizsardzību pret miesas sodiem un citiem nežēlīgas vai pazemojošas sodīšanas veidiem). Gadījumos, kad bērni izdarījuši smagus noziegumus, var apsvērt tādu pasākumu piemērošanu, kas atbilst nozieguma izdarītāja apstākļiem un noziegumam (nozieguma smagumam), ņemot vērā apsvērumus attiecībā uz sabiedrības drošības vajadzībām un sankcijām, taču attiecībā uz bērniem šādi apsvērumi jāpiemēro, pienācīgi ņemot vērā nepieciešamību aizsargāt nepilngadīgā labklājību un intereses un veicināt viņa reintegrāciju.

Komiteja norāda, ka tad, ja kriminālsankcijas ir saistītas ar bērna vecumu un ja pierādījumi par bērna vecumu ir pretrunīgi, nepārliciecināmi vai neskaidri, bērnam ir tiesības uz to, ka šaubas iztulko viņam par labu (sk. arī 19. un 22. punktu).

Runājot par alternatīvām, ko var piemērot brīvības atņemšanas/institucionālās aprūpes vietā, ir gūta plaša pieredze šādu pasākumu izmantošanā un īstenošanā. Dalībvalstīm šī pieredze būtu jāizmanto un minētās alternatīvas jāpilnveido un jāīsteno atbilstoši savām kultūras tradīcijām. Pats par sevi ir skaidrs, ka pasākumi, kuri izpaužas kā piespiedu darbs vai spīdzināšana, vai necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās, ir nepārprotami jāaizliedz un personas, kas ir atbildīgas par šādu nelikumīgu rīcību, ir jāsauc pie atbildības.

Sniegusi šīs vispārējās norādes, Komiteja vēlas vērst uzmanību uz sankcijām, kas ir aizliegtas ar KBT 37. panta a) punktu, un brīvības atņemšanai.

26. Nāvēssoda aizliegums. KBT 37. pantā ir vēlreiz apstiprināts starptautiski pieņemtais standarts (sk., piemēram, SPPPT 6. panta 5. punktu), kurā noteikts, ka nāvēssodu nedrīkst piemērot par noziegumu, kuru pastrādājusi persona, kas nozieguma izdarīšanas laikā nebija sasniegusi 18 gadu vecumu. Lai gan šis formulējums ir skaidrs, ir dalībvalstis, kas pieņem, ka šis noteikums tikai aizliedz sodīt ar nāvi personas, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu. Taču saskaņā ar šo noteikumu nepārprotamie un izšķirošie kritēriji ir personas vecums nozieguma izdarīšanas laikā. Tas nozīmē, ka nāvēssodu nevar piemērot par noziegumu, ko izdarījusi persona, kura nav sasniegusi 18 gadu vecumu, neatkarīgi no šīs personas vecuma laikā, kad notiek tiesa, tiek pieņemts spriedums vai tiek izpildītas noteiktās sankcijas.

Komiteja iesaka valstīm, kas to vēl nav izdarījušas, atcelt nāvēssodu par visiem noziegumiem, kurus izdarījušas personas, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu, un apturēt visu nāvēssodu izpildi šādām personām, līdz pilnībā būs stājušies spēkā nepieciešamie normatīvie pasākumi, ar kuriem tiek atcelts nāvēssods bērniem. Piespriestais nāvēssods jāaizstāj ar tādu sankciju, kas pilnībā atbilst KBT.

27. Aizliegums piespriest mūža ieslodzījumu bez tiesībām uz sprieduma pārskatīšanu. Nevienam bērnam, kas nozieguma izdarīšanas laikā ir bijis jaunāks par 18 gadiem, nedrīkst piespriest mūža ieslodzījumu bez atbrīvošanas vai sprieduma pārskatīšanas iespējas. Attiecībā uz visiem spriedumiem, kas piespriesti bērniem, jābūt reālai atbrīvošanas iespējai, kura regulāri jāizskata. Šajā saistībā Komiteja atsaucas uz KBT 25. pantu, kurā visiem bērniem, kas ievietoti attiecīgās iestādēs saistībā ar aprūpi, aizsardzību vai ārstēšanu, ir paredzētas tiesības uz attiecīgo pasākumu regulāru pārskatīšanu. Dalībvalstīm, kas bērniem tomēr piespiež mūža ieslodzījumu ar atbrīvošanas vai sprieduma pārskatīšanas iespēju, Komiteja atgādina, ka šai sankcijai ir pilnībā jāatbilst nepilngadīgo tiesvedības sistēmas mērķiem, kuri noteikti KBT 40. panta 1. punktā, un jāsekmē šo mērķu īstenošana. Tas cita starpā nozīmē to, ka bērnam, kam piespriests šāds ieslodzījums, ir jāsaņem izglītība, ārstēšana un aprūpe, kura vērsta uz viņa atbrīvošanu, reintegrāciju un spēju uzņemties konstruktīvu lomu sabiedrībā. Tas nozīmē arī to, ka ir regulāri jāizskata bērna attīstība un progress, lai spriestu par viņa iespējamo atbrīvošanu. Ņemot vērā iespēju, ka mūža ieslodzījuma piemērošana bērnam ļoti apgrūtina vai pat padara neiespējamu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas mērķu sasniegšanu, pat ja pastāv atbrīvošanas iespēja, Komiteja dalībvalstīm stingri iesaka atcelt visa veida mūža ieslodzījumus par noziegumiem, ko izdarījušas personas, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu.

F. Brīvības atņemšana, tostarp pirmstiesas un pēctiesas ieslodzījums

28. KBT 37. pantā ir iekļauti galvenie principi attiecībā uz brīvības atņemšanas izmantošanu, to bērnu procesuālajām tiesībām, kuriem atņemta brīvība, un noteikumi par uzturēšanos pret bērniem, kam atņemta brīvība, un šo bērnu uzturēšanās apstākļiem.

28.a Pamatprincipi.

Galvenie principi attiecībā uz brīvības atņemšanas izmantošanu ir šādi: a) bērna aizturēšanai, apcietināšanai un ieslodzīšanai ir jāatbilst likumam, un tā jāizmanto tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku attiecīgo periodu, un b) nevienam bērnam brīvību nedrīkst atņemt nelikumīgi vai patvaļīgi.

Komiteja ar bažām norāda to, ka daudzās valstīs bērni nīkst pirmstiesas aizturēšanā mēnešiem un pat gadiem ilgi un ka tas ir smags KBT 37. panta b) punkta pārkāpums. Ir jābūt pieejamam efektīvam alternatīvu pasākumu kopumam (sk. B daļu), lai dalībvalstis varētu īstenot pienākumu, kas tām noteikts KBT 37. panta b) punktā, proti, brīvības atņemšanu izmantot tikai kā galējo līdzekli. Šo alternatīvo pasākumu izmantošanai jābūt rūpīgi strukturētai, lai cita starpā samazinātu arī pirmstiesas aizturēšanas izmantošanu, nevis paplašinātu to bērnu loku, kuriem piemērotas sankcijas. Turklāt dalībvalstīm ir jāveic atbilstoši normatīvie un cita veida pasākumi, lai samazinātu pirmstiesas aizturēšanas izmantošanu. Pirmstiesas ieslodzījumu izmantot kā sodu ir pretrunā nevainīguma prezumpcijai. Likumā ir nepārprotami jāparedz nosacījumi, kuri jāizpilda, lai bērnam piemērotu pirmstiesas ieslodzījumu, piemēram, lai nodrošinātu bērna ierašanos tiesas procedūrās un tad, ja bērns rada tiešu apdraudējumu pats sev vai citiem. Likumā ir jāierobežo pirmstiesas aizturēšanas ilgums, un tas ir regulāri jāpārskata. Komiteja iesaka dalībvalstīm nodrošināt to, lai bērnu no pirmstiesas aizturēšanas varētu atbrīvot, tiklīdz tas ir iespējams un, ja nepieciešams, saskaņā ar konkrētiem nosacījumiem. Lēmumi par pirmstiesas aizturēšanu, tostarp tās ilgumu, jāpieņem kompetentai, neatkarīgai un objektīvai institūcijai vai tiesas struktūrai, un bērnam jāsniedz juridiskā vai cita veida atbilstoša palīdzība.

28.b Procesuālās tiesības (37. panta d) punkts).

Ikvienam bērnam, kam atņemta brīvība, ir tiesības tūlīt saņemt juridisko un citu atbilstošu palīdzību, kā arī tiesības savas brīvības atņemšanas likumīgumu apstrīdēt tiesā vai citā kompetentā, neatkarīgā un objektīvā institūcijā un tiesības uz to, lai par šādu procesuālo darbību nekavējoties tiktu pieņemts lēmums.

Ikviens bērns, kas ir aizturēts un kam atņemta brīvība, ir 24 stundu laikā jānogādā kompetentā institūcijā, lai izskatītu brīvības atņemšanas (un tās turpināšanas) likumīgumu. Turklāt Komiteja dalībvalstīm iesaka ar stingriem tiesību aktu noteikumiem nodrošināt to, ka tiek regulāri pārskatīts pirmstiesas aizturēšanas likumīgums, vēlams – ik pēc divām nedēļām. Gadījumā, ja nav iespējams bērnu nosacīti atbrīvot, piemēram, piemērojot alternatīvus pasākumus, bērnam ir jāuzrāda oficiāla apsūdzība par iespējamajiem noziegumiem un viņam jāstājas tiesas vai citas kompetentas, neatkarīgas un objektīvas institūcijas vai tiesas struktūras priekšā ne vēlāk kā trīsdesmit dienas pēc tam, kad stājusies spēkā viņa pirmstiesas aizturēšana. Komiteja, zinot par praksi, kad tiesas sēdes tiek atliktas (vairāk nekā vienu reizi), aicina dalībvalstis ieviest juridiskos noteikumus, kas nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka tiesa/nepilngadīgo lietu tiesnesis vai kāda cita kompetenta struktūra galīgo lēmumu par apsūdzībām pieņem ne vēlāk kā 6 mēnešus pēc to uzrādīšanas.

Tiesības apstrīdēt brīvības atņemšanas likumīgumu ietver ne vien tiesības uz apelāciju, bet arī tiesības uz tiesas pieejamību vai citas kompetentas, neatkarīgas un objektīvas institūcijas vai tiesas struktūras pieejamību gadījumos, kad brīvības atņemšanas ir administratīvs lēmums (piemēram, policija, prokurors vai cita kompetenta institūcija). Tiesības uz tūlītēju lēmumu nozīmē to, ka lēmums jāpieņem pēc iespējas drīzāk, piemēram, ne vēlāk kā divu nedēļu laikā

---

pēc tam, kad iesniegta apelācija.

28.c Izturēšanās un apstākļi (37. panta c) punkts).

Visi bērni, kam atņemta brīvība, ir jānošķir no pieaugušajiem. Bērnu, kam atņemta brīvība, nedrīkst ievietot pieaugušo cietumā vai kādā citā pieaugušajiem paredzētā iestādē. Ir pietiekami daudz pierādījumu tam, ka bērnu ievietošana pieaugušo cietumos vai apcietinājuma vietās apdraud viņu drošību un labklājību un viņu iespējas nākotnē netikt iesaistītiem noziedzīgās darbībās un reintegrēties sabiedrībā. Izņēmums, kas attiecībā uz bērnu nošķiršanu no pieaugušajiem ir paredzēts KBT 37. panta c) punktā, kurā teikts „ja vien netiek uzskatīts, ka bērna interesēs ir to nedarīt”, ir jāinterpretē sašaurināti – bērna intereses nenozīmē, ka ir jādara tā, kā dalībvalstīm ir ērtāk. Dalībvalstīm ir jāizveido atsevišķas iestādes bērniem, kam atņemta brīvība, un šādās iestādēs jābūt īpašam personālam un darbiniekiem, kas prot strādāt ar bērniem, kā arī atbilstoši politikai un praksei.

Šis noteikums nenozīmē to, ka bērniem paredzētā iestādē ievietots bērns ir jāpārvieto uz pieaugušajiem paredzētu iestādi, tiklīdz viņš sasniedz 18 gadu vecumu. Jābūt iespējai palikt bērniem paredzētajā iestādē, ja tas ir attiecīgā bērna interesēs un nav pretrunā iestādē esošo gadu jaunāko bērnu interesēm.

Ikvienam bērnam, kam ir atņemta brīvība, ir tiesības ar saraksti un apmeklējumiem uzturēt saskarsmi ar savu ģimeni. Lai atvieglotu apmeklējumu veikšanu, bērns ir jāievieto tādā iestādē, kas atrodas pēc iespējas tuvāk viņa ģimenes dzīvesvietai. Izņēmuma apstākļiem, kas šo saskarsmi varētu ierobežot, jābūt skaidri noteiktiem likumā, un tos nedrīkst atstāt kompetento institūciju ziņā.

Komiteja vērs dalībvalstu uzmanību uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Noteikumiem par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā, kurus Ģenerālā asambleja pieņēma 1990. gada 14. decembrī (Rezolūcija 45/113). Komiteja mudina dalībvalstis pilnībā īstenot šos noteikumus (vienlaikus ņemot vērā arī atbilstošo Minimālos standartnoteikumus par izturēšanos pret ieslodzītajiem, sk. Pekinas noteikumu 9. noteikumu). Šajā sakarībā Komiteja iesaka dalībvalstīm šos noteikumus iekļaut savos normatīvajos un administratīvajos tiesību aktos un attiecīgajā valsts vai reģionālajā valodā padarīt tos pieejamus visiem speciālistiem, NVO un brīvprātīgajiem, kas ir iesaistīti nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanā.

Komiteja vēlas uzsvērt to, ka visos brīvības atņemšanas gadījumos ir jāievēro šādi principi un noteikumi:

- bērniem ir jānodrošina tāda fiziskā vide un izmitināšanas apstākļi, kas atbilst stacionārai aprūpei raksturīgajiem rehabilitācijas mērķiem, un ir pienācīgi jāņem vērā bērna vajadzības attiecībā uz privātumu, sensoriskajiem kairinājumiem, iespējām piedoties ar vienaudžiem un piedalīties sporta, fizisko vingrinājumu, mākslinieciskās jaunrades un brīvā laika pasākumos;
- ikvienam bērnam, kas ir sasniedzis obligāto skolas vecumu, ir tiesības uz izglītību, kura atbilst viņa vajadzībām un spējām un kura paredzēta, lai viņu sagatavotu iespējai atgriezties sabiedrībā; turklāt ikvienam bērnam, ja nepieciešams, ir jāsaņem profesionālā arodapmācība, kas varētu viņu sagatavot darba tirgum nākotnē;
- ikvienam bērnam ir tiesības uz to, ka pēc uzņemšanas ieslodzījuma/labošanas iestādē viņu izmeklē ārsts, un tiesības visā laikposmā, kurā viņš uzturas attiecīgajā iestādē, saņemt, ja iespējams, aprūpi, kuru sniedz vietējās veselības aprūpes iestādes un dienesti;
- iestādes darbiniekiem ir jāveicina un jāatvieglo tas, lai bērnam būtu regulāra saskarsme ar plašāku sabiedrību, tostarp saziņa ar savu ģimeni, draugiem un personām vai pārstāvjiem no respektablām ārējām organizācijām, un iespējas apmeklēt savas

---

mājas un ģimeni;

- piespiešanu vai spēku var izmantot tikai tad, ja bērns rada nepārprotamu ievainojuma apdraudējumu sev vai citiem vai ja ir izlietoti visi citi kontroles līdzekļi. Piespiešanas vai spēka, tostarp fizisku, mehānisku vai medicīnisku piespiedu līdzekļu, izmantošanai jānotiek ciešā un tiešā medicīnas un/vai psiholoģijas speciālista uzraudzībā. To nekad nedrīkst izmantot kā sodīšanas līdzekli. Iestādes personālam jābūt apmācītam par piemērojamajiem standartiem, un tie darbinieki, kas piespiešanu vai spēku lieto, pārkāpjot attiecīgos noteikumus un standartus, ir atbilstoši jā soda;
- visiem disciplinārajiem līdzekļiem jābūt saderīgiem ar nepilngadīgā pašcieņas saglabāšanu un institucionālās aprūpes pamatprincipiem; ir stingri jā aizliedz disciplināri pasākumi, kas ir pretrunā KBT 37. pantam, tostarp miesas sodi, ievietošana karcerī, noslēgta vai atsevišķa ieslodzīšana, un jebkurš cits sodīšanas veids, kas var radīt draudus attiecīgā bērna fiziskajai vai garīgajai veselībai vai labklājībai;
- ikvienam bērnam jābūt tiesībām bez cenzūras attiecībā uz lietas būtību iesniegt pieprasījumus vai sūdzības centrālajai administrācijai, tiesas iestādei vai kādai citai atbilstoši neatkarīgai institūcijai un tikt nekavējoties informētam par atbildi; bērniem ir jāzina par šiem mehānismiem, un tiem ir jābūt viņiem viegli pieejamiem;
- ir jāpilnvaro neatkarīgi un kvalificēti inspektori, kas veic regulāras inspekcijas un kas pēc savas ierosmes var veikt pēkšņas inspekcijas; šiem inspektoriem īpaša uzmanība ir jāvelta konfidencialām sarunām ar bērniem iestādēs.

V. Nepilngadīgo tiesvedības sistēmas organizācija

30. Lai nodrošinātu to, ka tiek pilnībā īstenoti iepriekšējos punktos aplūkoti principi un tiesības, ir jāizveido efektīva nepilngadīgo tiesvedības sistēmas organizācija un vispusīga nepilngadīgo tiesvedības sistēma. Kā teikts KBT 40. panta 3. punktā, dalībvalstīm ir jācenšas veicināt tādu likumu, procedūru, iestāžu un institūciju izveidi, kas attiektos tieši uz bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar krimināltiesību aktiem.

Tas, kādiem jābūt šo likumu un procedūru pamatnoteikumiem, ir izklāstīts šajā vispārējā komentārā. Dalībvalstis var pieņemt papildu un citus noteikumus. Tas attiecas arī uz šo likumu un procedūru formu. Tos var noteikt īpašos (vispārējos) krimināltiesību vai procesuālo tiesību aktos vai apkopot atsevišķā tiesību aktā vai likumā par nepilngadīgo tiesvedības sistēmu.

Turklāt vispusīgas nepilngadīgo tiesvedības sistēmas izveidei ir nepieciešams tas, lai būtu speciālas policijas, tiesas, tiesu sistēmas un prokuratūras struktūrvienības, kā arī īpaši aizstāvji vai citi pārstāvji, kas bērniem sniedz juridisko un cita veida atbilstošu palīdzību.

31. Komiteja iesaka dalībvalstīm izveidot nepilngadīgo tiesas vai nu kā atsevišķas struktūras, vai kā daļu no esošajām reģionālajām/rajona tiesām. Ja praktisku iemeslu dēļ tas nav uzreiz iespējams, dalībvalstīm būtu jānodrošina īpašu tiesnešu vai maģistrātu iecelšana, kas ir specializējušies nepilngadīgo tiesvedības sistēmas lietu izskatīšanā.

Turklāt ir jāizveido īpaši pakalpojumi, piemēram, probācija, konsultēšana un pārraudzība, kā arī jānodrošina īpašas telpas, tostarp, piemēram, dienas aprūpes centri un, ja vajadzīgs, telpas bērnu likumpārkāpēju stacionārai aprūpei un darbam ar viņiem. Nepilngadīgo tiesvedības sistēmā ir pastāvīgi jāveicina visu šo īpašo struktūru, pakalpojumu un dienestu darbības efektīva koordinācija.

No daudziem dalībvalstu ziņojumiem ir skaidrs, ka nevalstiskajām organizācijām var būt un

---

tiešām arī ir svarīga nozīme ne vien attiecībā uz nepilngadīgo noziedzības novēršanu, bet arī nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanā. Komiteja tāpēc iesaka dalībvalstīm censties šīs organizācijas aktīvi iesaistīt savas vispusīgās nepilngadīgo tiesvedības sistēmas politikas izstrādē un īstenošanā un tās nodrošināt ar līdzekļiem, kas nepieciešami, lai minētā iesaistīšanās varētu notikt.

VI. Informētības palielināšana un apmācība

32. Par bērniem, kuri izdara noziegumus, bieži vien ir negatīva publicitāte plašsaziņas līdzekļos, un tas veicina to, ka par šiem bērniem un bērniem kopumā veidojas diskriminējoši un negatīvi stereotipi. Šī negatīvā informācija par bērniem likumpārkāpējiem un viņu kriminalizēšana bieži vien balstās uz sagrozītu un/vai nepareizu priekšstatu par nepilngadīgo noziedzības cēloņiem, un tās dēļ regulāri izskan aicinājumi rīkoties stingrāk (piemēram, nulles tolerance, trīs pārkāpumi un izslēgšana, obligāti spriedumi, tiesāšana pieaugušo tiesā un citi galvenokārt ar sodīšanu saistīti atbildes līdzekļi).

Lai izveidotu pozitīvu vidi, kas ļautu labāk saprast nepilngadīgo noziedzības pamatcēloņus un tādu šīs sociālās problēmas risināšanas veidu, kura pamatā ir tiesības, dalībvalstīm būtu jāīsteno, jāveicina un/vai jāatbalsta izglītojoši un citi pasākumi ar mērķi palielināt informētību par nepieciešamību un pienākumu saskaņā ar KBT burtu un garu risināt jautājumus, kas saistīti ar bērniem, par kuriem apgalvo, ka viņi ir pārkāpuši krimināltiesību aktus. Šajā sakarībā dalībvalstīm jācenšas panākt parlamenta deputātu, NVO un plašsaziņas līdzekļu aktīva un pozitīva iesaistīšanās un jāatbalsta to centieni vairojot izpratni par tādu pieeju bērniem, kas ir bijuši vai ir nonākuši konfliktā ar krimināltiesību aktiem, kuras pamatā ir šo bērnu tiesības.

Ir svarīgi, lai bērni, jo īpaši tie, kam ir pieredze saistībā ar nepilngadīgo tiesvedības sistēmu, tiktu iesaistīti šajos mēģinājumos palielināt informētību.

33. Lai nodrošinātu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas kvalitāti, ir svarīgi, lai visi iesaistītie speciālisti, tostarp tiesībsardzības un tiesu iestāžu darbinieki, saņemtu atbilstošu apmācību, kurā tiktu informēti par to, kāds ir KBT noteikumu saturs un nozīme kopumā un jo īpaši par tiem noteikumiem, kas tiešā veidā attiecas uz viņu ikdienas darbu. Apmācība jāorganizē sistemātiski un pastāvīgi, un to nedrīkst ierobežot tikai ar informācijas sniegšanu par atbilstošajiem valsts un starptautisko tiesību aktu noteikumiem. Tajā jāsniedz informācija par sociālajiem un citiem nepilngadīgo noziedzības cēloņiem, bērnu attīstības psihosociālajiem un citiem aspektiem (īpašu uzmanību pievēršot meitenēm un bērniem, kas pieder minoritāšu vai pamatiedzīvotāju grupām), kultūru un tendencēm jauniešu vidē, grupu aktivitāšu dinamiku un pieejamajiem pasākumiem to jautājumu risināšanai, kas saistīti ar bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar krimināltiesību aktiem, jo īpaši par pasākumiem bez tiesas procedūru izmantošanas (sk. IV sadaļu, B daļa).

VII. Datu vākšana, izvērtēšana un izpēte

34. Komiteja pauž dziļu satraukumu par to, ka trūkst pat pamatdatu un neapkopotu datu par bērnu izdarīto noziegumu daudzumu un veidu, pirmstiesas aizturēšanas izmantošanu un vidējo ilgumu, to bērnu skaitu, kuru gadījumā izmantoti pasākumi bez tiesas procedūru ierosināšanas (novirzīšana), notiesāto bērnu skaitu un viņiem piemēroto sankciju veidu. Komiteja aicina dalībvalstis sistemātiski vākt neapkopotus datus, kas nepieciešami, lai gūtu informāciju par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanu un lai varētu izstrādāt, īstenot un novērtēt politikas un programmas, kuru mērķis ir nepilngadīgo noziedzības novēršana un ar to saistīto jautājumu efektīva risināšana pilnīgā saskaņā ar KBT principiem un noteikumiem.

---

35. Komiteja iesaka dalībvalstīm regulāri izvērtēt savu nepilngadīgo tiesvedības sistēmas praksi un jo īpaši veikto pasākumu efektivitāti, tostarp to pasākumu efektivitāti, kuri attiecas uz diskrimināciju, reintegrāciju un recidīvismu; ir vēlams, lai šādu izvērtēšanu veiktu neatkarīgas akadēmiskās iestādes. Izpēte, piemēram, par atšķirībām nepilngadīgo tiesvedības sistēmas administrēšanā, kuras var izraisīt diskrimināciju, un tādiem jauniem pasākumiem nepilngadīgo noziedzības jomā kā efektīvas novirzīšanas pasākumu programmas vai jaunas nepilngadīgo noziedzības darbības, parādīs kritiskos aspektus gan attiecībā uz panākumiem, gan attiecībā uz jautājumiem, kas rada noteiktas bažas. Ir svarīgi, lai šajos izvērtēšanas un izpētes pasākumos tiktu iesaistīti bērni, it īpaši tie, kas ir saskārušies ar nepilngadīgo tiesvedības sistēmu (vai tās atsevišķiem aspektiem). Ir pilnībā jārespektē un jāaizsargā šo bērnu privātums un viņu sarakstes konfidencialitāte. Šajā ziņā Komiteja aicina dalībvalstis iepazīties ar pastāvošajām starptautiskajām pamatnostādnēm attiecībā uz bērnu iesaistīšanu izpētē.